

Työeläkevakuutusmaksupetos ja esitutkinta

Lehti, Seppo

2014 Hyvinkää

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Työeläkevakuutusmaksupetos ja esitutkinta

Lehti Seppo
Liiketalous
Opinnäytetyö
Helmikuu, 2014

Lehti Seppo

Työeläkevakuutusmaksupetos ja esitutkinta

Vuosi 2014

Sivumäärä 42

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on, että talousrikostutkijat työssään tunnistavat työeläkevakuutusmaksupetoksen muun tutkinnan yhteydessä ja ymmärtävät talousrikosprosessin sekä talousrikostutkinnassa laadittavan tutkintasuunnitelman merkityksen.

Yksityisen työnantajan on vakuutettava työntekijät työeläkevakuutusyhtiössä, eläkekassassa tai eläkesäätiössä työeläkelain mukaisten edellytysten täyttyessä. Työeläkelain edellytyksiä vakuuttamisvelvollisuudelle on työsuhteen olemassaolo. Työsuhde on olemassa kun työntekijän ja teettäjän välillä on sopimus, jonka perusteella tehdään työtä toisen lukuun korvausta vastaan tai työntekijä saa tekemästään työstä jonkin muun vastikkeen.

Työnantajan tulee suorittaa oma-aloitteisesti työntekijöiden työeläkevakuutusmaksut. Työnantajalla on velvollisuus antaa kuukausittain tai kerran vuodessa tiedot työntekijän yksilöimiseksi sekä työntekijälle maksetuista palkoista valitsemalleen työeläkevakuutusyhtiölle. Kuukausittain tai vuosittain annettavaan ilmoitusvelvollisuuteen vaikuttaa työnantajan tekemä sopimus työeläkevakuutusyhtiön kanssa.

Työeläkevakuutusmaksupetos tuli voimaan rikoslakiin 1.1.2007. Rikosnimikkeenä se on uusi ja vähemmälle huomiolle jäänyt tutkinnan kohde. Poliisille tutkintaan tulevat kirjanpitorikokset, verorikokset ja velallisen rikokset sisältävät usein työntekijöiden työeläkevakuutuksiin liittyviä laiminlyöntejä, joiden huomioon ottaminen vaatii talousrikostutkijoiden tietouden lisäämistä.

Työeläkevakuutusmaksupetokseen syyllistytään laiminlyömällä työntekijän eläkelain mukaisia velvollisuuksia ja siten aiheuttamalla työeläkevakuutusmaksun määräämättä jättämisen, määräämisen liian alhaisena tai aiheettoman palauttamisen.

Lähteinä käytän rikosoikeutta ja talousrikollisuutta käsittelevää kirjallisuutta. Työssä on käsitelty esimerkkitapauksina kahta työeläkevakuutusmaksupetosta käsittelevää esitutkinnan läpi käynnyttä juttua sekä yhtä vakuutusosoikeuden ratkaisua työeläkevakuutusmaksuvelvollisesta.

Lehti Seppo

Employment pension insurance premium fraud and pretrial investigation

Year 2014

Pages

42

The aim of this thesis is that the economic and financial crime investigators recognize employee pension insurance premium fraud among other investigations and that the investigators understand the process of economic and financial crime and the meaning of the investigation plan.

The private employer must insure that their employees of a pension insurance company, in a pension fund or in a pension trust fulfill the conditions of pension law. The pension law's condition for insurance obligation is the existence of employment. The employment exists when an employer and employee have made an agreement that the work is done for someone for compensation or the worker gets something else for the work that has been done.

The employer must unprompted pay employee's pension insurance payments. The employer's duty is to provide employees with their individual information and also information about an employee's wages paid to a chosen pension insurance company, either every month or once a year. The contract made between the employer and the insurance company raises the duty of giving employee's information.

The pension insurance premium fraud entered into force in Finnish criminal law in 1.1.2007. As a crime title, it is new and a less recognized subject of an investigation. The accounting offenses, tax offenses and crimes of a debtor that come to police investigation often consist of employees pension insurance neglects which requires raising the awareness of it to financial investigators.

One can commit a pension insurance fraud by neglecting obligations of employee's pension law and thus causing the non-imposition of pension insurance payments, imposing it too low or an unjustified return.

I use the criminal law and financial crime literature as sources. In this thesis, I have discussed two cases of pension insurance premium frauds that had gone through a pre-trial investigation, and about one judgment of an insurance court judgment of pension insurance payment obligation.

Keywords, earnings-related pension, employment pension insurance premium fraud, police, economic crime, pre-trial investigation, pre-trial investigation process, the investigation plan

Laki ja lyhenneluettelo

ETK	Eläketurvakeskus
ETL	Esitutkintalaki 30.4.1987/449
HL	Hallintolaki 6.6.2003/434
HE	Hallituksen esitys
KIEL	Evankelis-luterilaisen kirkon eläkelaki 18.4.2008/261
KuEL	Kunnallinen eläkelaki 13.6.2003/549
KonKL	Konkurssilaki 20.2.2004/120
LaVL	Lakivaliokunnan lausunto
MeL	Merimieseläkelaki 22.12.2006/1290
MyEL	Maatalousyrittäjien eläkelaki 22.12.2006/1280
OK	Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4
SJP	Syyttämättäjäättämispäätös
STMa	Sosiaali- ja terveysministeriön asetus
Tartu	Talousrikostorjunnan tukiyksikkö
TyEL	Työntekijän eläkelaki 19.5.2006/395
VaEL	Valtion eläkelaki 22.12.2006/1295
YEL	Yrittäjän eläkelaki 22.12.2006/1272

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Työeläkevakuutusmaksupetoksen alkuvaiheet rikosnimikkeeksi	9
3	Työeläkejärjestelmä ja eläketurva	10
3.1	Työeläkevakuutusyhtiöt	11
3.2	Eläketurvan järjestäminen	12
3.3	Eläkelaitosten valvontavelvollisuus ja tarkastusoikeus	14
4	Työeläkevakuutusmaksupetoksen havaitseminen	15
5	Esitutkintaprosessi	17
5.1	Tutkintasuunnitelma	21
6	Työeläkevakuutusmaksupetoksen tunnusmerkistöstä	22
7	Lyhyen elinkaaren yritykset	25
8	Maksukyvyttömyys ja maksuhaluttomuus	26
9	Työeläkevakuutusmaksupetoksen asianomistaja	26
10	Ne bis in idem	27
11	Työeläkevakuutusmaksupetokset poliisin tietojärjestelmässä	28
12	Kysely työeläkevakuutusyhtiöiltä	29
13	Esitutkintapöytäkirjat ja vakuutusoikeuden ratkaisu	31
13.1	Esitutkintapöytäkirja A	31
13.2	Esitutkintapöytäkirja B	33
13.3	Vakuutusoikeuden päätös	35
14	Yhteenveto ja kehittämis ehdotukset	35
	Lähteet	38
	Kuviol	40
	Liitteet	41

1 Johdanto

Työskentelin ennen poliisiksi valmistumista tilitoimistoyrittäjänä yli 15 vuotta. Tilitoimiston aikana yritystoiminta tuli tutuksi yrityksien perustamisesta lopettamiseen. Olen yrittäjänä toimimisen lisäksi ollut vastuuasemassa osakeyhtiöissä, joissa vastuullani oli henkilökunta, sidosryhmäyhteistyö ja liiketoiminnan ylläpitäminen osakkeen omistajien toiveiden mukaisesti. Monipuolisen työkokemukseni perusteella ymmärrän yritystoiminnan kokonaisuuden, joka on erittäin tärkeää nykyisessä työtehtävässäni poliisin talousrikostutkinnassa.

Viimeiset kymmenen vuotta työpaikkani on ollut Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen talousrikosyksikkö. Pääasiallinen työtehtäväni on laatia rikosperusteisia erityistarkastuskertomuksia talousrikostutkijoiden sekä syyttäjien työn helpottamiseksi. Työtehtäväni tulevat minulle esikäsittely-yksiköstä, jossa esitutkintaan tulevat rikosilmoitukset lajitellaan niiden vaatiman tutkintaan käytettävän ajan ja vaikeusasteen mukaan kolmeen eri luokkaan. Laatimissani erityistarkastuskertomuksissa tuon esille tosiseikkoja, joita tutkintaan tulleiden yritysten toiminnasta on tarve selvittää ennen kuulusteluja. Laatimissani rikosperusteisissa erityistarkastuskertomuksissa tuon esille tunnusmerkistötekijöitä, joita tutkijat hyödyntävät kuulusteluissaan.

Tähän työelämälähtöiseen opinnäytetyöhön olen saanut idean talousrikosyksikön esikäsittelyssä työskentelevältä komisariolta. Tällä hetkellä säästetään kaikessa, eikä poliisin organisaatio tarjoa tarpeeksi monipuolista koulutusta talousrikostutkijoille. Tämän työn tarkoitus olisi osaltaan olla koulutusmateriaalina talousrikostutkijoille ja siten korvata puuttuvaa koulutustarjontaa.

Tämä opinnäytetyö käsittelee yksityisen alan työnantajien työeläkelain mukaista lakisääteistä vakuuttamisvelvollisuutta. Työssä tutustutaan työeläkevakuutuksen syntyhistoriaan ja työeläkelainsäädäntöön.

Tässä opinnäytetyössä selvitetään, mistä ja miten työeläkevakuutusmaksupetokset tulevat poliisille tutkittavaksi. Esitutkinnassa on tärkeä ymmärtää työeläkevakuutusmaksupetoksen tunnusmerkistö, jotta tiedetään, mistä ja mitä asiapapereita tarvitaan, sekä osataan kuulustelussa kysyä oikeita kysymyksiä.

Itä-Uudenmaan poliisin talousrikostutkinnan prosessista esitutkinnassa on tähän opinnäytetyöhön laadittu kaaviokuva, jonka perusteella epäillyn talousrikoksen läpivirtaus on selkeästi ymmärrettävissä. Talousrikostutkinnan tehokkuutta on yhdenmukaistettu laatimalla tutkintaan tuleville jutuille tutkintasuunnitelma. Tutkintasuunnitelmaan kerätään tiedot, jotka helpottavat tutkijan lopputuotoksen eli esitutkintapöytäkirjan laatimista.

Tässä opinnäytetyössä on poliisin ”Rikitrip”-järjestelmästä¹ laadittuja yhteenvetoja rikosilmoituksista, joissa yhtenä nimikkeenä on työeläkevakuutusmaksupetos, törkeä työeläkevakuutusmaksupetos tai avunanto työeläkevakuutusmaksupetokseen. Rikitrip on poliisiasian tietojärjestelmästä päivittyvä suppeampi tekstitietokanta, jossa on mahdollista selailla rikosilmoituksia. Yhteenvedon tarkoituksena on tuoda esille, että työeläkevakuutusmaksupetoksiin voidaan syyllistyä mitä moninaisimpien epäiltyjen rikosten yhteydessä.

Tarkempaan pohdintaan on valikoitu yksi vakuutusosoikeuden ratkaisu sekä kaksi toisistaan poikkeavaa työeläkevakuutusmaksupetosta. Nämä tapaukset eivät välttämättä edusta yleisimpiä tapauksia, koska talousrikokset ovat lähes poikkeuksetta sisällöltään erityyppisiä.

Toivon, että talousrikostutkinnassa jo olevat ja tulevat talousrikostutkijat saavat tutkimukseni perustiedot työeläkejärjestelmästä, talousrikostutkinnan esitutkintaprosessista, tutkintasuunnitelman laatimisesta sekä riittävät tiedot työeläkevakuutusmaksupetoksien havaitsemiseen ja niiden tutkimiseen laadukkaasti sekä tehokkaasti.

Yleisen määrittelyn mukaisesti talousrikoksella tarkoitetaan yrityksen, julkishallinnon tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai niitä hyväksi käyttäen tapahtuvaa, huomattavaa välittömään tai välilliseen taloudelliseen hyötyyn tähtäävää rangaistavaa tekoa tai laiminlyöntiä². Usein kuvitellaan, että talousrikollisuus on valkokaulusrikollisuutta. Tämä pitää vain osittain paikkaansa. Sen lisäksi, että koulutetut henkilöt järjestävät monimutkaisia yritysten muodostamia rakenteita välttääkseen lakisääteisiä maksuja, syyllistyvät talousrikoksiin myös ”isä, poika ja pakettiauto” -tyyppiset pienet yritykset. Talousrikoksiin ei syyllistyä pelkästään yritystoiminnassa. Yksittäiset kansalaiset osallistuvat talousrikollisuuteen tekemällä töitä pimeästi, teettämällä kotitaloustöitä harmaan talouden yrityksillä tai vaikkapa tehdessään ostoksia ja käyttäen palveluita tietäen, että ilman kuittia saa halvemmalla.

Talousrikoksiin on alettu 90-luvulta lähtien kiinnittää yhä enemmän huomiota. Siihen on omalta osaltaan vaikuttanut tieto siitä, että hyvinvointiyhteiskunnan vaatimia voimavaroja eli rahaa jää tilittämättä, joka taas aiheuttaa palvelujen karsimista. Epäterve kilpailuasetelma aiheuttaa hintojen nousua sekä antaa kilpailuetua harmaan talouden toimijoille. Työväestön ikääntyminen ja siirtyminen eläkkeelle vaatii tulevaisuudessa yhä enemmän maksukykyä eläkeiden maksajilta, eläkevakuutusyhtiöiltä.

---

¹ Taulukko 1.

² Talousrikoksen yleismääritelmä.

Lainsäädäntö kehittyä ajan saatossa. On toivottavaa, että työeläkevakuutusmaksupetoksen lisääminen rikoslakiin turvaisi tasapuoliset olosuhteet eri toimijoille yhteiskunnassa ilmaiseksi, mitä seuraa kielletystä toiminnasta sekä ennalta ehkäisisi moitittavaa toimintaa.

Työeläkevakuutusmaksupetos³ luokitellaan rikokseksi julkista taloutta vastaan⁴ ja sen perusteella siihen sopii talousrikoksen määrittely. Työeläkevakuutusmaksupetosta voidaan ajatella eräänlaisena työnantajan liitännäisrikoksena⁵. Lähes poikkeuksetta poliisin tutkintaan tulevis-
sa kirjanpitorikoksissa ja verorikoksissa ovat muiden lakisääteisten velvoitteiden lisäksi työeläkevakuutusmaksut jääneet hoitamatta. Työeläkevakuuttamisen laiminlyönnit esiintyvät poikkeuksetta yhtiöissä, jotka käyttävät pimeää työvoimaa harjoittaessaan liiketoimintaansa.

2 Työeläkevakuutusmaksupetoksen alkuvaiheet rikosnimikkeeksi

Työeläkevakuutusmaksupetoksen tunnusmerkistö ei syntynyt yksimielisesti. Rikosnimikkeeksi työeläkevakuutusmaksupetos ja sen törkeä tekemuoto tuli voimaan rikoslain 29 lukuun 1.1.2007. Hallituksen esityksen perusteluissa⁶ perusteltiin uuden rikosnimikkeen lisäämistä rikoslakiin säännösten ennaltaehkäisevällä vaikutuksella sekä sillä, että uusien säännösten avulla pystyttäisiin käsittelemään työeläkevakuutusmaksupetoksia riittävän tehokkaasti. Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että työeläkelaitokset voivat tyytyä korottamaan vakuutusmaksua, koska RL 29 luvun 4 a §:n 2 momenttiin sisältyy erityinen toimenpiteistä luopumista koskeva säännös.

Lakivaliokunta ei vastustanut antamassaan lausunnossa⁷ uuden rikosnimikkeen lisäämistä rikoslakiin, mutta toi esille, että tulevaisuudessa uusiin tunnusmerkistöihin liittyvät perusratkaisut ja perustelut tulisi tehdä seikkaperäisemmin kuin työeläkevakuutusmaksupetosten yhteydessä tehtiin. Viisi lakivaliokunnan jäsentä olisi hylännyt hallituksen esityksen, koska hallituksen esityksen perusteluissa ei heidän mielestä selviä sitä, miksi tai miltä osin työeläkevakuutusmaksupetoksia ei voitaisi ratkaista soveltamalla tai täydentämällä jo voimassa olevia rikostunnusmerkistöjä⁸.

Oikeustieteen tohtori ja rikosoikeuden dosentti Jussi Tapanin antamassa asiantuntijalausunnossa lakivaliokunnalle kritisoidaan uuden rikosnimikkeen tarpeellisuutta muun muassa sillä, että hallinnollisilla⁹ seuraamuksilla pystytään reagoimaan tehokkaasti väärinkäytöksiin. Tapani tuo esille lausunnossaan myös hallituksen esityksessä todetun seikan, jonka mukaan työelä-

³ RL 29:4 a ja RL 29:4 b.

⁴ RL 29 Luku.

⁵ Työeläkevakuutusmaksupetos esitutkinnassa, 2.

⁶ HE 45/2005 vp. 109.

⁷ LaVL 19/2005 vp.

⁸ LaVL 19/2005 vp. Eriävä mielipide.

⁹ Ks. HL 6.6.2003/434 67.

kevakuutusmaksupetokset ovat harvinaisia ja tietyissä tilanteissa niitä voitaisiin käsitellä petoksina. Liike-elämä voi vaikuttaa väärinkäytöksiin hallinnollisten seuraamuksien lisäksi omalla toiminnallaan rakentamalla käytänteitä, jotka lisäävät kiinnijäämisen riskiä ja lisäävät tervettä kilpailua¹⁰.

Tapani suhtautuu kriittisesti siihen, että yksi neljästä laillisuusperiaatteesta, epätasällisyyskielto, ei täyttäisi tekotapatunnusmerkistön asettamia vaatimuksia. Laillisuusperiaatteiden toteutuminen on ensisijaisesti suunnattu lainsäätäjälle. Alkujaan hallituksen esityksessä oli työeläkevakuutusmaksupetoksen tunnusmerkistön neljännessä kohdassa mainittu ”muuten petollisesti toimien”. Lakivaliokunnan enemmistö oli sitä mieltä, että kohta neljä on liian epämääräinen, eikä sen perusteella täytyä edellytettyä täsmällisyysvaatimusta. Näillä perusteilla lakivaliokunta esitti sosiaali- ja terveystieteiden lautakunnalle kohdan neljä poistamista ehdotusta työeläkevakuutusmaksupetoksen tunnusmerkistöstä. Ehdotus hyväksyttiin, eikä tekotapa sisällä ”muutoin petollisesti toimien” -tunnusmerkistöä¹¹.

Professori Raimo Lahden lausunnossa lakivaliokunnalle todetaan rangaistussäännösten perustelujen olevan poikkeuksellisen niukat, eikä niiden tarpeellisuutta tai rangaistusuhkia perustella riittävästi suhteessa vastaavien rikosten tunnusmerkistöihin tai rangaistusasteikkoihin. Lahti toteaa lausunnossaan, että olisi tärkeä selvittää voitaisiinko petossäännöstöä tarkistaa, ettei tarvitsisi luoda uutta erillissäännöstöä¹². Kriittisesti voidaan ajatella, että työeläkevakuutusmaksupetos loukkaa eläkelaitosten, työnantajien sekä palkansaajien etua. Lakisääteinen eläketurva on järjestettävä joka tapauksessa ja laiminlyönnit aiheuttavat työeläkevakuutusmaksujen nousupainetta. Kohonneiden kustannusten maksajaksi tulevat loppujen lopuksi työnantajat sekä palkansaajat.

Tässä opinnäytetyössä keskitytään yksityisten alojen palkansaajien työeläkevakuuttamiseen sekä työeläkevakuutusmaksujen laiminlyönteihin. Tähän on päädytty siksi, että opinnäytetyöstä olisi mahdollisimman paljon hyötyä käytännön työssä talousrikostutkijoille tutkittaessa työeläkevakuutusmaksupetoksia.

3 Työeläkejärjestelmä ja eläketurva

Suomen eläkejärjestelmä koostuu työskentelyyn perustuvasta työeläkkeestä sekä kansan- ja takuueläkkeestä. Sen lisäksi, että työntekijät vakuutetaan lakisääteisesti, on mahdollista ottaa yksilöllisiä eläkevakuutuksia. Lakisääteisen työeläkevakuutuksen tarkoitus on antaa turvaa vanhuuden, työkyvyttömyyden ja perheen huoltajan kuoleman varalta. Työskentelyn lisäksi

¹⁰ Laitinen 2006, 212.

¹¹ Laitinen 2006, 216–218.

¹² Lahti & Tapani 2005, 5.

eläkettä kertyy äitiys- ja vanhempainvapaasta, sairauspäivärahasta, ansiosidonnaisesta työttömyyspäivärahasta, tutkintoon johtavasta opiskelusta sekä omien alle 3-vuotiaiden lasten kodinhoidosta. Työeläkkeen jäädessä pieneksi on mahdollista saada lisäksi kansaneläkettä ja takuueläkettä. Työeläkkeiden etuudet ovat lähes samat kaikille riippumatta siitä, onko palkansaaja tai yrittäjä. Yksityisen ja julkisen puolen eläkelakien yksityiskohdissa on pieniä eroavaisuuksia¹³.

Kuvio 1: 1.1.2007 alkaen työeläkelait¹⁴

3.1 Työeläkevakuutusyhtiöt

Työeläkevakuutusyhtiöiden toiminta on tarkkaan säänneltyä ja niihin sovelletaan työeläkevakuutusyhtiöistä annettua lakia (354/1997) sekä vakuutusyhtiölakia (521/2008). Työeläkevakuutusyhtiöiden peruspääoman on oltava vähintään viisi miljoonaa euroa ja toimintaan on saatava valtioneuvostolta lupa. Työeläkevakuutusyhtiön yhtiömuoto voi olla vakuutusosakeyhtiö, julkinen vakuutusosakeyhtiö tai keskinäinen vakuutusyhtiö. Työeläkevakuutusyhtiön voi perustaa luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö. Yli kolmensadan työntekijän yritys voi järjestää työntekijöilleen eläketurvan jo toimivassa eläkekassassa tai perustaa samalla toimialalla toimivien yritysten kanssa yhteisen eläkekassan tai perustaa pelkästään oman eläkesäätiön¹⁵.

Vuonna 2012 työeläkevakuutusyhtiöissä oli työntekijöitä työeläkevakuutettuna 1 602 107.

Työeläkevakuutuksia hoitavia yhtiöitä ovat Ilmarinen (529 000), Varma (298 500), LähiTapiola Eläkeyhtiö (210 572), Eläke-Fennia (188 920), Etera (110 000), Eläke-Veritas (54 331) ja Pen-

¹³ Työntekijän ja yrittäjän eläketurva 2013, 5.

¹⁴ Lahti, T. 2009.

¹⁵ Ohjeita työeläkevakuuttamisesta työnantajalle ja yrittäjälle, 4.

sions-Alandia (10 784)¹⁶. Edellä todettujen lisäksi työeläkevakuuttamista hoitavat Maatalousyrittäjien eläkelaitos, Merimieseläkekassa, Apteekkien Eläkekassa, Eläkekassa Verso, OP-Eläkekassa ja Valion Eläkekassa. Eläkekassojen toiminnassa sovelletaan vakuutuskassalakea (1164/1992). Eläkekassoissa päätäntävaltaa käytetään kassankokouksissa. Kassankokouksissa edustavat jäseninä työntekijät ja työnantajat osakkaina¹⁷.

Työeläkevakuutusmaksu on yrityksen itse laskettava, tilitettava ja ilmoitettava työntekijöiden palkoista yhdessä oman maksuosuuden kanssa valitsemalleen eläkevakuutusyhtiölle¹⁸. Menettely on vastaava kuin arvolisäveromenettelyssä, jossa yhtiön kirjanpidon perusteella lasketaan ja ilmoitetaan tilitettava arvonlisävero kuukausittain.

Työeläkelaitokset perivät omatoimisesti vakuutusvelvollisilta maksamattomia työeläkevakuutusmaksuja lähettämällä perintäkirjeitä. Työeläkevakuutusmaksut ovat suoraan ulosottokelpoisia maksuja ilman tuomiota¹⁹.

Sosiaali- ja terveysministeriö antaa vuosittain asetuksen, jolla vahvistetaan työntekijän eläkelain (TyEL) 153 §:ssä tarkoitetut työeläkevakuutusmaksuprosentit²⁰. Vuonna 2013 työeläkemaksu oli keskimäärin 22,8 % palkasta sopimustyönantajan ollessa kyseessä. TyEL:n mukaisen tilapäisen työnantajan työeläkevakuutusmaksu oli 23,8 %. Edellä todetusta prosentista alle 53 -vuotiaan työntekijän palkasta työnantaja vähentää 5,15 % ja yli 53-vuotiaan palkasta 6,5 %, loppuosa on työnantajan maksettavaa osuutta työeläkevakuutusmaksusta.

Työeläkemaksulla varaudutaan vanhuuseläkkeen ja työkyvyttömyyseläkkeen maksuun, yritysten ongelmiin työeläkevakuutusmaksujen suorittamisen, eläkeyhtiön kuluihin, eläketurvakeskuksen kustannuksiin, oikeushallintomaksuihin, finanssivalvontamaksuihin sekä tasausosaan. Tasausosalla hoidetaan mm. perhe- ja osa-aikaeläkkeitä sekä rahoitetaan eläkkeiden indeksikorotuksia²¹.

3.2 Eläketurvan järjestäminen

Lähtökohtaisesti voidaan todeta, että lähes kaikki ansiotyö kuuluu eläkevakuuttamisen piiriin. Työsuhteessa²² tehtävän ansiotyön tulee perustua työsuhteen yleisiin tunnusmerkistöihin. Näitä tunnusmerkistöjä on tekijän ja teettäjän välinen sopimus, jonka perusteella tehdään työtä

¹⁶ Työeläkevakuutusyhtiöiden tilinpäätöslukuja vuodelta 2012.

¹⁷ Eläkekassat.

¹⁸ TyEL 152 §.

¹⁹ Hakamies 2012, 236.

²⁰ STMa 654/2012

²¹ Työeläkemaksun muodostuminen, 6.

²² TyEL 4 § määrittelee työsuhteet joita TyEL ei koske.

toisen lukuun ja siitä saadaan korvaus tai jokin muu vastike. Työsuhteen tunnusmerkistöihin kuuluu myös se, että teettäjällä on oikeus määrätä ja ohjata työn tekemistä²³.

Työnantajalla ei kuitenkaan ole lakisääteistä velvollisuutta järjestää eläketurvaa työntekijälle, joka on alle 18 vuotta tai yli 68 vuotta²⁴. Edellä todettu tulee ottaa huomioon tutkittaessa työeläkevakuutusmaksupetoksia, koska usein pienissä perheyrittäjissä maksetaan palkkaa alle 18-vuotiaille perheen jäsenille tai sukulaisille.

Työnantaja on velvollinen järjestämään työntekijälleen eläketurvan, mikäli työntekijän työansiot ovat vähintään 41,89 euroa (vuoden 2013 tasolla)²⁵ kuukaudessa. Kun työnantaja haluaa ottaa työntekijälle eläketurvan työeläkevakuutusyhtiöstä, on vakuutushakemus tehtävä palkanmaksua seuraavan kuukauden aikana²⁶.

Työnantajalla on mahdollisuus järjestää työntekijöiden eläketurva useammassa kuin yhdessä eläkevakuutusyhtiössä²⁷. Tällöin edellytyksenä on, että työntekijät on riittävän selkeästi määritelty perustellusti tiettyihin ryhmiin, esimerkiksi työtehtävien perusteella.

Työnantajaa, joka on tehnyt eläkevakuutusyhtiön kanssa sopimuksen, kutsutaan sopimustyönantajaksi. Velvollisuus tehdä eläkevakuutusyhtiön kanssa sopimus tulee viimeistään siinä vaiheessa, kun palveluksessa on jatkuvasti työntekijöitä tai maksetut palkat ylittävät kuuden kuukauden aikana 7.962,00 euroa (vuoden 2013 taso)²⁸.

Sopimustyönantajalla on mahdollisuus maksaa työeläkevakuutusmaksuja ennakkomaksuina kuukausittain tai reaaliaikaisesti maksettujen palkkojen mukaan. Ennakkomaksujen oikeellisuuden tarkistaa eläkevakuutusyhtiö vuosittain saamansa vuosi-ilmoituksen perusteella. Vuosilaskennassa ennakkomaksujen riittävyys tarkistetaan ja mahdollinen vaje peritään työnantajalta. Liikaa maksetut ennakot luetaan työnantajan hyväksi ja ne voidaan vähentää seuraavan vuoden ennakkomaksuista. Liikaa maksetuille ennakoille hyvitetään korkoa ja liian vähän maksetuista ennakoista joutuu työnantaja maksamaan sosiaali- ja terveysministeriön vahvistamaa korkoa²⁹.

Sopimustyönantaja antaa tiedot eläkelaitokselle valitsemallaan tavalla, joko kuukausittain tai vuosi-ilmoituksella. Kuukausittain annettava ilmoitus tulee toimittaa eläkevakuutusyhtiölle palkanmaksua seuraavan kuukauden 20. päivään mennessä. Vuosi-ilmoitukset annetaan vii-

---

²³ Työeläke, 42.

²⁴ TyEL 4 §.

²⁵ TyEL 141 §.

²⁶ TyEL 142 §.

²⁷ TyEL 141 §.

²⁸ Eläketurvakeskus 2013, 5.

²⁹ Työeläke, 60-61.

meistään palkanmaksuvuotta seuraavan tammikuun loppuun mennessä³⁰. Vuosi-ilmoituksella ilmoitetaan työnantajan tunnistetiedot, työntekijöiden nimet, henkilötunnukset ja palkkatiedot³¹.

Tilapäiseksi työnantajaksi kutsutaan työnantajaa, jonka palveluksessa ei ole jatkuvasti työntekijöitä ja määräaikaikaisille työntekijöille maksetut palkat ovat kuuden kuukauden ajalta alle 7.962,00 euroa (vuoden 2013 taso). Tilapäisellä työnantajalla ei ole velvollisuutta tehdä työeläkeyhtiöön vakuutushakemusta. Tilapäisen työnantajan tulee ilmoittaa valitsemalleen eläkevakuutusyhtiölle omat tunnistetiedot, tiedot työntekijästä, palkkatiedot sekä maksaa palkkaan perustuva työeläkevakuutusmaksu palkanmaksua seuraavan kuukauden 20 päivään mennessä³². Erillistä vuosi-ilmoitusta tilapäisen työnantajan ei tarvitse tehdä, koska eläkevakuutusyhtiö saa tarvitsemansa tiedot tilapäisen työnantajan kuukausi-ilmoituksista.

3.3 Eläkelaitosten valvontavelvollisuus ja tarkastusoikeus

Eläkelaitokset valvovat, että työnantajat toimivat työntekijän eläkelain mukaisesti järjestäen eläketurvan sekä sitä, että työnantajat täyttävät ilmoittamis- ja vakuutusvelvollisuutensa³³. Työeläkelaki antaa eläkelaitoksille sekä eläketurvakeskukselle oikeuden tarkistaa työntajien palkkakirjanpitoa, työaikakirjanpitoa tai muuta vastaavaa aineistoa varmistuakseen, että työnantaja täyttää työntekijän eläkelain mukaisen vakuutusvelvollisuuden.

Mikäli työnantajat eivät suostu eläkelaitoksen tai eläketurvakeskuksen pyyntöihin saada materiaaleja tarkistettavasi, on eläkelaitoksilla ja eläketurvakeskuksella oikeus saada virka-apua poliisilta sekä muilta toimivaltaisilta viranomaisilta. Työnantajan asunnossa tarkastuksen voi suorittaa ainoastaan poliisi tai veroviranomainen ja silloinkin vain, kun on perusteltua syytä epäillä, että tarkistus asunnossa on välttämätöntä vakuutusvelvollisuuden laiminlyönnin selvittämiseksi³⁴.

Eläketurvakeskuksen valvonnassa esille tulleissa työeläkevakuuttamisen laiminlyönnöissä kehoitetaan työnantajaa ensisijaisesti ottamaan työntekijöille työeläkevakuutus tietyn ajan kuluessa. Mikäli Eläketurvakeskuksen antaman ajan kuluessa työnantaja ei ole korjannut laiminlyöntiään, ottaa eläketurvakeskus valitsemastaan eläkeyhtiöstä työeläkevakuutuksen työnantajan kustannuksella. Valittu eläkeyhtiö määrää ja perii tämän jälkeen työnantajalta työeläkevakuutusmaksun. Edellä kuvattua menettelyä kutsutaan pakkovakuuttamiseksi³⁵.

---

³⁰ Eläketurvakeskus 2013, 5.

³¹ TyEL 144 §.

³² TyEL 147 §.

³³ TyEL 187 §.

³⁴ TyEL 188 §.

³⁵ TyEL 186 §.

Eläkeyhtiöllä on mahdollisuus määrätä hallinnollinen seuraamus TyEL 163 §:n perusteella. Seuraamusmaksu voi olla enintään kaksi kertaa määräämättä jäänyt työeläkevakuutusmaksu. Määrätessään seuraamusmaksun suuruutta eläkevakuutusyhtiö ottaa huomioon laiminlyöntiä, toistuvuutta sekä muita moitittavuuteen vaikuttavia seikkoja³⁶. Seuraamusmaksun lisäksi eläkevakuutusyhtiöllä on mahdollisuus periä korkoa TyEL 164 §:n mukaan perimättä jääneelle työeläkevakuutusmaksulle.

Eläkevakuutusyhtiön on viiden vuoden kuluessa määrättävä vakuutusehtojen tai sääntöjen mukainen työeläkevakuutusmaksu. Tilapäisen työnantajan ollessa kyseessä vanhenemisaika päättyy palkanmaksua seuraavan vuoden alussa. Työntekijän havaittua jälkeinpäin, että jostain syystä häneltä puuttuu työeläkelain mukaisia työansioita, ja jos hän pystyy sen perustellusti toteen näyttämään, muuttuu vanhenemisaika. Tällöin vanhenemisaika päättyy kymmenen vuoden kuluttua siitä hetkestä, kun työeläkevakuutusmaksu olisi erääntynyt. Tilapäisen työnantajan työeläkevakuutusmaksu on määrättävä kymmenen vuoden aikana palkanmaksua seuraavan vuoden alusta lukien³⁷.

Työnantajalla on mahdollisuus oikaista virhe, jonka perusteella työntekijän palkasta on jäänyt perimättä työntekijän osuus työeläkevakuutusmaksusta. Virheen havaittuaan työnantaja voi periä työntekijän palkasta puuttuneen osuuden enintään kahden perimättä jääneen palkanmaksukauden yhteydessä. Mikäli virheen havaitsemisen jälkeen työntekijälle maksettava palkka ei riitä kattamaan perimättä jäänyttä työntekijän osuutta työeläkevakuutusmaksusta, kertyy kuitenkin työntekijälle eläketurvaa. Työnantajalla on tämän jälkeen mahdollisuus pidentää työntekijän palkasta seuraavan vuoden aikana puuttumaan jäänyt osuus³⁸.

4 Työeläkevakuutusmaksupetoksen havaitseminen

Esitutkinta työeläkevakuutusmaksupetoksista alkaa useimmiten poliisin omasta aloitteesta muun tutkinnan yhteydessä havaituista laiminlyönneistä. Tutkittaessa kirjanpitorikoksia³⁹, verorikoksia⁴⁰ tai velallisen rikoksia⁴¹ havaitaan usein laiminlyönnejä työeläkevakuuttamiseen liittyvissä seikoissa. Poliisin suorittamissa talousrikostutkinnoissa käydään läpi yritysten hallintoon liittyviä asiapapereita, kirjanpitomateriaaleja sekä kirjanpidosta laadittuja tulosteita, kuten päivä- ja pääkirjoja, taseita ja tuloslaskelmia. Tuloslaskelmasta käyvät ilmi maksetut palkat sekä työeläkevakuutusmaksut. Työeläkevakuutusmaksujen puuttuminen tuloslaskelmasta voi olla signaali hoitamattomista työeläkevakuutusmaksuista. Mikäli tarkastettavasta

---

³⁶ Työeläkevakuutusmaksupetos esitutkinnassa - viisi ensimmäistä vuotta 2012, 5.

³⁷ TyEL 158 §.

³⁸ TyEL 154 §.

³⁹ RL 30:9.

⁴⁰ RL 29:1.

⁴¹ RL 39:1.

materiaalista voidaan havaita, että palkkoja on maksettu, tehdään tutkittavasta yhtiöstä kysely eläketurvakeskukselle. Eläketurvakeskus selvittää eläkevakuutusyhtiöiltä, onko yhtiöllä voimassaolevaa työeläkevakuutusta.

Useista esitutkintaan tulevista yhtiöistä puuttuvat kirjanpitomateriaalit lähes kokonaan tai ne ovat hyvin puutteelliset. Yrityksen toiminnan laajuutta voidaan alkaa selvittää tilaamalla yhtiön eri pankeissa olleista tileistä tiliotteet. Tiliotteiden perusteella laaditaan taulukko. Taulukon laatijan tulisi ymmärtää tutkittavan yhtiön liiketoimintaa niin paljon, että hän osaa tiliotteiden tietoja taulukkoon tallentaessaan tulkita tiliotetapahtumia. Tiliotetapahtumien perusteella laaditusta taulukosta voi käydä ilmi työeläkevakuutusmaksupetosta ajatellen mahdolliset palkanmaksuun liittyvät tapahtumat. Palkanmaksuun liittyvistä tapahtumista mahdollisesti voidaan yksilöidä työntekijöitä tai saada kokonaiskuva palkanmaksun määrästä.

Tuloslaskelman liikevaihdon tai sen puuttuessa tiliotteiden liikevaihtoon liittyvien panojen summista voidaan karkeasti päätellä, onko tulot mahdollista saavuttaa työntekijöiden lukumäärästä saatujen tietojen perusteella. Mahdollinen pimeän työvoiman käyttö voi tulla esille liikevaihdon ja tiedossa olevien työntekijöiden epätasapainosta. On kuitenkin huomattavaa, että alihankinta ja ulkopuolisten palvelujen käyttäminen vähentää työvoiman tarvetta.

Keskinäinen Eläkevakuutusyhtiö Ilmarisen lakimies Ritva Holopainen on 2.8.2011 päivätyssä selvityksessä työeläkevakuutusmaksupetoksista todennut, että esitutkintaa suoritettaessa poliisin tulisi kysyä yhtiön vastuuhenkilöltä, onko työeläkevakuutus otettu ja jos ei, niin miksi ei. Pelkkä kysymys siitä, onko yhtiöllä ollut työntekijöitä, ei riitä todentamaan tietoa vakuuttamisvelvollisuudesta. Tieto tai tietämättömyys vakuuttamisvelvollisuudesta on myös saatava kuulustelujen avulla kirjattua lopulliseen esitutkintapöytäkirjaan.

Tietotekniikan ja viranomaisten yhteistyön kehittyessä työnantajien antamien palkansaajien ilmoitusten ja eläkelaitoksille annettujen ilmoitusten ajantasaisella tai jälkikäteisellä ristiin rekistereitä vertaamalla saadaan entistäkin tehokkaammin esille laiminlyöntejä. Tulevaisuudessa viranomaisyhteistyö tulee lisäämään jollain aikaviiveellä poliisille tehtäviä tutkintapyyntöjä työeläkevakuutusmaksupetoksista. Jälkikäteinen rekisterivertailu on ollut eläketurvakeskuksella käytössä vuodesta 2010. Jälkikäteisellä vertailulla verrataan työnantajien verottajalle antamia vuosi-ilmoituksia eläkelaitoksille annettuihin ilmoituksiin. Vertailuilla uskotaan olevan ennaltaehkäisevä vaikutus⁴².

Konkurssiin menneelle yhtiölle määrätään pesähoitaja. Konkurssipesän pesähoitajalla on kaksi kuukautta aikaa laatia velallisselvitys. Velallisselvityksessä pesähoitajan on otettava

---

⁴² Vero 2013, 29.

kantaa konkurssin pääasiallisiin syihin sekä kirjanpidon tasoon⁴³. Pesähoitajan havaittua konkurssipesän toiminnassa lainvastaista toimintaa, tekee pesähoitaja poliisille tutkintapyyntö. Vaikka pesähoitaja ei tekisi tutkintapyyntöä poliisille, menee tieto konkurssista viralliselle syyttäjälle. Saatuaan pesähoitajan tekemän velallisselvityksen, voi syyttäjä tehdä poliisille tutkintapyyntö, mikäli syyttäjän mielestä on syytä epäillä konkurssissa rikosta.

Syyttäjän on vaadittava hyötykonfiskaatio⁴⁴ eli rikoksella saadun hyödyn menettämisesta raamusta tapauksissa, joissa on maksettu pimeitä palkkoja ja työntekijät ovat jääneet tunte mattomiksi. Poliisin esitutkinnassa saaman tiedon perusteella Eläketurvakeskus tekee laskel man tilittämättömistä työeläkevakuutusmaksuista rikoksella saadun hyödyn menettämistä vaatimuksen perusteeksi. Rikoksen tekijälle tuskin on suurtakaan merkitystä sillä, että rikoksesta saa lyhyen ehdollisen vankeusrangaistuksen tai sakon. Rangaistusta suurempi merkitys voi olla rikoksen tekijälle, kun hän menettää saamansa hyödyn valtiolle⁴⁵. Tilanne, joka oli ennen rikosta, palautuu ennalleen, kun rikoksella saatu hyöty menetetään. Tieto rikoksella saadun hyödyn menettämisestä on rangaistuksen ohella osaltaan ennaltaehkäisevässä asemassa.

Eläkevakuutusyhtiöt tekevät omien havaintojen perusteella tutkintapyyntöjä. Eläkevakuutusyhtiöillä ei ole yhtenäistä euromääräistä rajaa, jonka perusteella tehdään tutkintapyyntö poliisille. Holopaisen mukaan tutkintapyyntö tehdään, mikäli yhtiölle aiheutettu vahinko on pääomaltaan noin 10.000,00 euroa tai sitä suurempi⁴⁶.

5 Esitutkintaprosessi

Jos epäillään rikoksen tapahtuneen, tehdään poliisille tutkintapyyntö. Tämän jälkeen poliisin virkavelvollisuus on suorittaa esitutkinta, kun on syytä epäillä, että rikos on tehty⁴⁷. Epäilystä talousrikoksesta tehdyn ilmoituksen perusteella tutkittavaksi tuleva juttu ohjautuu talousrikosyksikköön, jonka alueella tutkittava yhtiö on tosiasiallisesti toiminut. Toisinaan talousrikosyksiköt tutkivat toisen talousrikosyksikön alueella tapahtuneeksi epäiltyä rikosta. Tähän voivat olla syynä esimerkiksi samojen epäiltyjen henkilöiden jo tutkinnassa olevat juttukokonaisuuudet. Usein tutkintapyyntöistä tehtävät rikosilmoitukset laatii talousrikosyksikkö siellä olevan asiantuntemuksen perusteella.

Talousrikosyksikköön tulevat epäillyt talousrikokset ottavat vastaan talousrikosyksikön esikäsittelijät. Esikäsittely-yksikköön kuuluvat tutkinnanjohtajat, esikäsittelijät ja tarkastajat. Tutkinnanjohtajalla on ennen tutkinnan aloittamista mahdollisuus tehdä päätös, ettei tutkin-

⁴³ KonKL 2 §.

⁴⁴ RL 10 luku.

⁴⁵ Lahti & Koponen 2007, 33.

⁴⁶ Työeläke 2011, 15.

⁴⁷ ETL 2 §.

taa aloiteta, jos ei ole syytä epäillä rikosta tapahtuneeksi. Tutkinnanjohtaja kuitenkin käy keskustelua syyttäjän kanssa varmistaakseen tutkinnan päättämiseen johtaneiden perusteiden oikeellisuuden. Epäilystä rikoksesta on laadittava rikosilmoitus, joka kirjataan poliisiasiain tietojärjestelmään (patja). Kirjattu rikosilmoitus toimii esitutkinnan käynnistäjänä.

Epäillyn talousrikoksen esikäsittelijä tilaa tutkinnassa tarvittavia asiapapereita eri viranomaisilta sekä noutaa puuttuvat kirjanpitomateriaalit. Tarvittavia materiaaleja ovat esimerkiksi kaupparekisteriasiapaperit, ulosottoselvitykset, tiliotteet ja muut tutkinnassa tarvittavat asiapaperit. Tutkijan tehtäväksi jää varsinainen tutkintatyö, eikä hänen tarvitse kuluttaa aikaa odottamiseen, joka kuluu materiaalien saapumiseen. Esikäsittely-yksikön ammattitaidosta riippuu paljon, saadaanko kaikki tarpeellinen tutkinnassa tarvittava materiaali hankittua ennen tutkijan työn alkamista. On kuitenkin todettava, että talousrikokset ovat monimutkaisia, eikä aina voida etukäteen olla selvillä siitä, mitä kaikkia materiaaleja tarvitaan tutkinnassa. Puuttuvat ja muut tarpeelliset materiaalit hankkii tutkija tutkinnan aikana. Mahdollista on, että rikosepäillyn asianosaiset antavat mielestään tutkintaa tukevia ja selventäviä materiaaleja kuulustelun yhteydessä.

Esikäsittely-yksikössä tutkintaan tulevat jutut luokittelevat esikäsittelyä tekevä komisario ja esikäsittelijät yhteistyössä. Luokittelu tapahtuu juttujen oletettavasti vaatiman tutkinta-ajan sekä vaativuuden perusteella kolmeen luokkaan. Ensimmäinen luokka on nopein saattaa päätökseen ja kolmas luokka vaatii eniten aikaa tutkinnassa. Tutkinnan edetessä on mahdollista, että esille tulevien seikkojen johdosta juttujen luokitusta joudutaan muuttamaan ja tällöin yleensä vaativammaksi.

Ennen tutkinnan aloittamista esikäsittely-yksikön komisario päättää, tehdäänkö juttuun rikosperusteinen erityistarkastuskertomus. Tarkastuskertomus laaditaan, jos ennen jutun tutkinnan aloittamista tarvitaan asiantuntijan laatimaa lausuntoa kirjanpidon tasosta, maksukyvyyttömyyden ajankohdasta, omaisuuden siirtymisestä velkojien ulottumattomuuteen tai muista havaituista seikoista tutkinnan selventämiseksi. Mikäli tarkastuskertomusta ei tarvita, on juttu siltä osin selkeä, että se siirtyy tutkijalle tutkittavaksi.

Tutkijan ensimmäinen tehtävä on laatia tutkintasuunnitelmaehdotus. Tutkintasuunnitelmaehdotuksen valmistuttua tutkija esittää sen tutkinnanjohtajalle. Tutkinnanjohtaja laatii ETL 15 §⁴⁸ mukaisen ilmoituksen Sakari-järjestelmään. Sakari-järjestelmä on syyttäjien ja käräjäoikeuksien rikosasioiden diarointi- ja asiainhallintajärjestelmä⁴⁹. Talousrikokset eivät yleensä ole yksinkertaisia ja sen vuoksi poikkeuksetta tehdään edellä mainittu ilmoitus.

⁴⁸ Poliisin on ilmoitettava sille tulleeesta rikosasiasta syyttäjälle, kun jotakuta voidaan epäillä syyllistyneen rikokseen. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos asia on yksinkertainen.

⁴⁹ Talousrikokset rikosprosessissa.

ETL 15 §:n mukaisen ilmoituksen jälkeen tutkittavalle jutulle syyttäjävirstosta määrätään viipymättä syyttäjä, joko suoraan työ- tai juttujakolistan mukaisesti tai juttujaosta vastaavan henkilön määräyksestä. Käytännössä talousrikosjutuille määrätään riittävän kokemuksen omaava syyttäjä, joka on perehtynyt talousrikoksiin. Jutulle määrätylle syyttäjälle tutkinnanjohtaja lähettää tutkintasuunnitelmaehdotuksen.

Jutulle määrätty syyttäjä voi rajoittaa tutkintaa haluamaansa suuntaan saatuaan tutkinnanjohtajalta juttuun perustiedot sekä tutkintasuunnitelmaehdotuksen. Tutkinnan suuntaamisella ja rajoittamisella pyritään ennalta välttämään epäoleellisten asioiden tutkimista. Jutun alkuneuvotteluun osallistuu syyttäjän ja tutkinnanjohtajan lisäksi tutkija. Alkupalaverissa juttu aikataulutetaan ja kohdennetaan haluttuun suuntaan. Tutkintasuunnitelmaehdotusta mahdollisesti muutetaan esille tulleiden seikkojen johdosta, ja sen jälkeen se toimii tutkinnan ohjeistuksena kuulusteluissa ja muissa esitutkintaan liittyvissä tehtävissä. Yhteisenä pyrkimyksenä on saada aikaan lopputulos, jonka perusteella syyttäjä voi laatia haastehakemuksen⁵⁰ ja esittää oikeudessa esille tulleet tosiseikat.

Hyvin laadittu tutkintasuunnitelma toimii esitutkintapöytäkirjan teemoitettuna johdantona. Teemoitettu johdanto on syyttäjäyhteistyön tuloksena laadittu vakiomuotoisesti etenevä kokonaisuus, joka helpottaa sekä tutkijan että syyttäjän työtä.

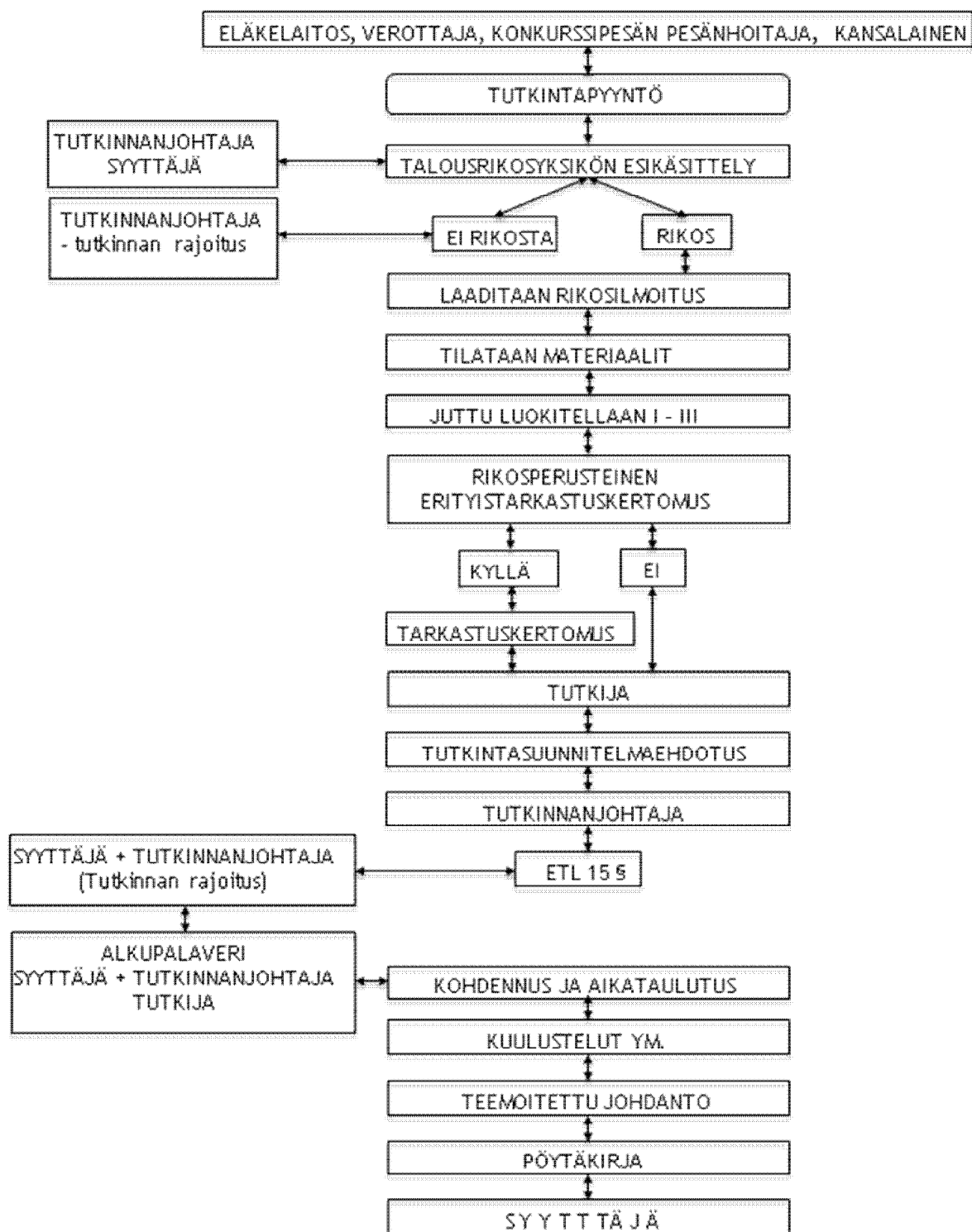
Syyttäjäyhteistyötä pyritään kehittämään koko ajan, koska se on juttujen läpivirtauksen nopeuttamisen kannalta erittäin tärkeä. Talousrikostutkinnan tuotokset menevät pöytäkirjojen muodossa syyttäjälle. Syyttäjän oltua mukana heti tutkinnan alkuvaiheissa voi syyttäjä harkita jutun päättämistä ennen tutkinnan jatkamista tai rajoittaa tutkintaa koskemaan oleelliseen.

Syyttäjän, tutkinnanjohtajan ja tutkijan pitämän kokouksen jälkeen tutkinnan tavoite määritellään ja pyritään saamaan lopputulos, joka edesauttaa syyttäjää ajamaan syytettä käräjillä suullisessa käsittelyssä.

Tämän opinnäytetyön tekijä on laatinut prosessikuvan Itä-Uudenmaan poliisin talousrikosyksikön tutkintaan tulevan talousrikosepäilyn läpivirtauksesta. Talousrikosyksikön toiminta prosessi on yksinkertaisin sekä ymmärrettävin esittää kuvion muodossa uusille talousrikostutkijoille ja talousrikostutkinnasta kiinnostuneille. Toimintaprosesseja pyritään muuttamaan lainsäädännön muuttuessa sekä kehittyvien tutkintamenetelmien tullessa käytäntöön. Poliisissa prosessi alkaa tutkintapyynnöstä ja päättyy tutkinnanjohtajan tekemään ei rikosta päätökseen tai syyttäjälle toimitettavaan esitutkintapöytäkirjaan.

---

⁵⁰ OK 5:2 §.

Kuvio 2: Talousrikosepäilyn läpivirtausprosessi

5.1 Tutkintasuunnitelma

Tutkintasuunnitelma laaditaan Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen talousrikosyksikössä kaikkiin tutkintaan tuleviin talousrikosjuttuihin riippumatta niiden luokituksesta tai rikosnimikkeestä. Tutkintasuunnitelmaa hyödyntää tutkijan lisäksi talousrikoksien tukiyksikkö (Tartu) laatiesaan talousrikoksista tilastoja. Seuraavaksi käydään läpi Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen talousrikosyksikön tutkijoiden työkaluna käyttämää vakiomuotoista teemoitettua tutkintasuunnitelmaa.

Kirjalliseen tutkintasuunnitelman alkuun merkitään jutulle case-nimi. Nimi voi olla pääepäillyn nimi tai jokin muu juttua kuvaava yksilöivä nimi. Jos tutkittavassa juttukokonaisuudessa on useampia rikosilmoituksia, niin ne kaikki numeroidaan ja niiden alle kirjataan epäillyt rikosnimikkeet. Rikoksesta epäiltyjen nimien perään kirjataan epäillyt rikokset kunkin henkilön kohdalla.

Tutkinnassa olevien asiapapereiden perusteella määritellään jokaiselle epäillylle ja rikokselle perustellusti alkupäivä sekä teon päättymispäivä. Tekopaikaksi kirjataan rikoksen tekopaikka tai rikoksen seurauksen ilmentyminen. Jokaisen rikosnimikkeen jälkeen kirjataan asianomistajat ja tieto, mihin asianomistajan asema perustuu. Oikeushenkilön⁵¹ rangaistusvastuu selvitetään mahdollisen yhteisösakon määramistä varten. Oikeushenkilöstä kirjataan yhteisön edustaja, joka tarvittaessa kuulustellaan asian selvittämiseksi.

Perustietojen jälkeen laaditaan selvitys mistä tutkittavassa asiassa on kyse. Selvityksessä kerrotaan tiivistetysti, miksi tutkitaan, mihin tutkinta kohdistuu, mitä tutkittavassa jutussa on ilmennyt ja yleiskuvaus epäillyistä rikoksista ja sen mahdollisista osateoista. Keskeiset tiedot oikeushenkilöstä kootaan yhteen taulukkoon. Taulukkokoon kirjataan y-tunnus, perustamistiedot, kaupparekisteriin merkitsemisen ajankohta, kotipaikka, toimiala, vastuuhenkilöt ja niiden asemat, tilikausi, osakkeiden omistajat, milloin asetettu konkurssiin, konkurssin raukeaminen, pesänhoitaja sekä muita mahdollisia tutkinnassa tarpeellisia tietoja.

Epäillyt rikokset kirjataan omina kappaleina rikosnimikkeittäin. Epäillyn rikoksen tekoajaksi ja paikka yksilöidään ja niiden epäillyt rikosentekijät sekä mahdolliset avunantajat ja yllyttäjät. Kunkin rikos perustellaan jokaisen epäillyn osalta ja samoin perustellaan heidän vastuusemansa tutkittavassa rikosnimikkeessä. Kunkin tutkittavan rikosnimikkeen vanhenemisaika⁵² kirjataan tutkintasuunnitelmaan tutkinnan ajaksi. Vanhenemisaika on lähinnä tutkijalle informatiivinen tieto, eikä sitä kirjata varsinaiseen johdantoon.

⁵¹ Yritys- ja yhteisötietolaki (16.3.2001/244) 3 § määrittelee yksityis- ja julkioikeudelliset oikeushenkilöt annettaessa yhteneväisiä ja yksilöiviä tunnuksia.

⁵² RL 8:1.

Epäilyn rikoksen tapahtumaketju kirjoitetaan niin, että siitä käy ilmi kaikki olennainen. Selostuksesta tulee ilmetä tunnusmerkistötekijöiden täyttyminen ja millä perusteilla näihin toteamuksiin on päädytty. Jokaisen epäilyn kohdalla käydään läpi edellä todettujen tunnusmerkistöjen ilmeneminen. Todisteluosuudessa ryhmitellään kunkin rikoksen osalta todisteet ja todistajat. Todisteluosuudessa pyritään tuomaan esille epäilyn rikoksen tekijän tahallisuus siten, että kirjataan mahdollisesti saatu hyöty, aiempi toiminta sekä tietoisuus rikosta edeltäneistä olosuhteista. Syy-yhteydestä tuodaan esille, miten tunnusmerkistön seuraus ilmenee.

Väitteiden osuuteen kerätään riidattomat seikat sekä riidanalaiset todistelua vaativat seikat. Todisteiden paikkansapitävyys pyritään selvittämään ennakkoon ja tuomaan esille myös rikoksesta epäilyn puolesta todistavat seikat. Tutkintasuunnitelman viimeinen osuus käsittää rikosvahingon ja -hyödyn kirjaamisen. Tähän osaan kirjataan selvitysten perusteella arvioitu rikosvahinko sekä asianomistajan korvausvaatimus ja mahdollinen vaatimus rangaistuksesta, mikäli asiassa todetaan jonkun syyllistyneen rikolliseen tekoon.

Tutkinnanjohtaja tarkastaa tutkintasuunnitelman ja antaa mahdollisesti ohjeita ennen varsinaisten kuulustelujen alkamista. Talousrikoksista laadittaviin esitutkintapöytäkirjoihin laaditaan johdanto. Johdannossa tuodaan esille teemoittain tutkintasuunnitelman, kuulustelujen ja asiapapereiden perusteella tosiseikat tutkittavasta rikosepäilystä. Johdanto toimii tutkittavan jutun läpileikkauksena, josta lukija saa kokonaisvaltaisen käsityksen tapahtumien kulusta sekä niihin liittyvistä olennaisista seikoista.

6 Työeläkevakuutusmaksupetoksen tunnusmerkistöstä

Työeläkevakuutusmaksupetos luokitellaan varsinaiseksi laiminlyöntirikokseksi, koska tekijä ei ole tehnyt sitä, minkä lakin vaatii tehtäväksi⁵³. Tilitysvelvollisuuden laiminlyönti ei voine tulla rangaistavaksi itsenäisenä tekotapana. Tunnusmerkistön toteutuminen vaatii seuraustunnusmerkistön täyttymistä eli ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnin ja siten työeläkemaksujen määräämisen liian alhaisena tai kokonaan määräämättä jättämisen⁵⁴.

Laiminlyömällä vakuuttamisvelvollisuuden tarkoitetaan sitä, että sopimustyönantaja ei tee vakuutussopimusta määrätyn ajan kuluessa työsuhteiden alkamisesta eläkevakuutusyhtiön kanssa tai tilapäinen työnantaja ei ilmoita oma-aloitteisesti valitsemalleen eläkeyhtiölle työntekijöiden tietoja eikä palkkasummia.

---

⁵³ Frände 2005, 233.

⁵⁴ Hakamies 2012, 235.

Työeläkevakuutusmaksupetos on rangaistava teko ainoastaan tahallisuutena. Tahallisuudesta on rikoslaissa oma lukunsa⁵⁵. Tahallisuuden arviointi erotellaan kolmeen eri osaan, tarkoitustahallisuuteen, varmuustahallisuuteen ja todennäköisyystahallisuuteen seurauksen kohdalla⁵⁶. Tarkoitustahallisuuden vaatimus täyttyy, kun tekijän nimenomaisena tarkoituksena on eläkevakuutusyhtiön erehdyttäminen ja taloudellisen vahingon aiheuttaminen. Työnantaja voi tarkoituksellisesti antaa virheellisen tiedon eläkevakuuttamisen alaisista palkoista tai kieltäytyä tietojen antamisesta eli toimia passiivisesti. Varmuustahallisuuden ja todennäköisyystahallisuuden vaatimus täyttyy tekijän mieltäessä varmaksi tai varsin todennäköiseksi, että eläkevakuutusyhtiö erehtyy tekemään päätöksen, josta sille aiheutuu taloudellista vahinkoa⁵⁷.

Työnantajan jättäessä antamatta tietoja eläkevakuutusyhtiölle täyttyy työeläkevakuutusmaksupetoksen tunnusmerkistö, koska eläkevakuutusyhtiö ei saa tarpeellisia tietoja maksuunpanopäätöstä varten⁵⁸.

Sopimustyönantajan tulee antaa eläkevakuutusyhtiölle tammikuun loppuun mennessä vuosi-ilmoitus. Viimeistään vuosi-ilmoituksella työnantaja voi oikaista virheellisesti kalenterivuoden aikana maksettuja eläkevakuutusmaksuja. Oikaistulla ja oikein ilmoitetulla työntekijöiden palkkojen vuosi-ilmoituksella estetään tunnusmerkistön mukainen virheellinen ilmoittaminen. Virheen korjaaminen on RL 5:2 mukainen toiminta, jolla työnantaja vapaaehtoisesti katuu tehokkaasti aiemmin väärän sisältöineksi maksettuja kuukausittaisia eläkevakuutusmaksuja. Moitittavaksi menettelyn tekee tietoisesti virheellisesti maksetut eläkevakuutusmaksut tai jos tiedetään yhtiön olevan maksukyvytön ja menettelyllä saadaan lisää aikaa yritystoiminnan jatkamiselle.

Tilapäinen työnantaja maksaa oma-aloitteisesti kuukausittain työeläkevakuutusmaksun. Maksun yhteydessä ilmoitetaan työntekijöiden tiedot sekä maksetut palkat palkanmaksua seuraavan kuukauden 20. päivään mennessä. Tunnusmerkistön mukainen teko täyttyy, kun ilmoitus jätetään tekemättä ajallaan. Mikäli eläkevakuutusyhtiölle ei anneta ilmoituksia työntekijöistä ja palkoista, on eläkevakuutusyhtiöllä oletusarvona uskomus, ettei yritystoiminnassa ole ollut mukana eläkevakuutettavia työntekijöitä. Useina kuukausina peräkkäin jätettäessä ilmoittamatta ja maksamatta eläkevakuutusyhtiölle työntekijöiden palkkoja ja henkilötietoja, voidaan menettelyä pitää suunnitelmallisena ja teko voidaan luokitella törkeäksi työeläkevakuutusmaksupetokseksi.

---

⁵⁵ RL 3:6. Tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seurauksena varmasti liittyvänä.

⁵⁶ Frände 2005, 119.

⁵⁷ Talouselämän petokset.

⁵⁸ Lappi-Seppälä ym. 2008, 803.

Sopimustyönantajan toimiessa passiivisesti eli työnantaja ei anna eläkevakuutusyhtiön pyynnöstä huolimatta ilmoituksia työntekijöiden palkkatiedoista, täyttyy tunnusmerkistö tammi-kuun 31. päivä, jolloin työnantajan olisi tullut antaa vuosi-ilmoitus.

Työntekijän kannalta kaikkein raskauttavin on tilanne, jossa työnantaja pidättää työntekijän palkasta työntekijän osuuden työeläkevakuutusmaksusta ja jättää sen tilittämättä eläkevakuutusyhtiölle. Tämän tyyppisissä tapauksissa on kyseessä usein harmaan talouden yritys, jolla on lyhyt elinkaari. Lyhyen elinkaaren yhtiöillä ei ole aikomustakaan hoitaa lakisääteisiä velvoitteitaan.

Huomattavaa on, että myös yritys⁵⁹ rinnastetaan täytettyyn tekoon. Työeläkevakuutusmaksupetoksen yritys on täyttnyt siinä vaiheessa, kun työeläkevakuuttamisvelvollinen on ilmoittanut virheellisen tiedon eläkevakuutusyhtiölle ja siten saanut aikaan eläkevakuutuslaitoksen tekemään päätöksen työeläkevakuutusmaksun määräämisestä tai määräämättä jättämisestä. Työeläkevakuuttamisvelvollisen havaittua antamiensa tietojen tai maksujen olleen virheellisiä tai lakisääteisten ilmoitusten jääneen antamatta eläkevakuutusyhtiölle ja oma-aloitteellisesti korjaa puutteet, on luovuttu yrityksestä⁶⁰ erehdyttää eläkevakuutusyhtiötä.

Törkeän työeläkevakuutusmaksupetoksen rahallista raja-arvoa ei ole määritelty. Talousrikostutkinnassa on käytetty rikoksella saavutetun huomattavan hyödyn saamisessa noin 17.000,00 euron määrää. Tällöin harkittavaksi tulee, kirjataanko epäilystä rikoksesta perusmuotoinen vai törkeä rikosnimike. Eläketurvakeskuksen valvontaosaston tarkastuspäällikkö Tiia Lahti on todennut, että mikäli yhtiölle aiheutettu vahinko on 10.000 euroa tai sitä suurempi, tehdään tutkintapyyntö⁶¹.

Suunnitelmallisuus tulee esille viimeistään siinä vaiheessa, kun työnantaja on tietoinen työeläkevakuuttamisvelvollisuudestaan ja kuitenkin toimii välttääkseen velvollisuuden tulemisen valvontaviranomaisten tietoon. Suunnitelmallisuus voi tulla kyseeseen esimerkiksi kirjanpitoa manipuloimalla ja antamalla verottajalle virheellistä tietoa palkanmaksusta. Suunnitelmallisuutta on myös säännön mukaisesti eläkemaksujen laiminlyönti ja työntekijöiden tietojen ilmoittaminen virheellisesti sekä niiden hoitamatta jättäminen. Rikoksen koventamisperusteista on rikoslaisissa oma pykälä, jossa on mainittu suunnitelmallisuus⁶². Suunnitelmallisuus edellyttää, ettei rikosta ole tehty hetken mielijohteesta tai lyhyen harkinnan jälkeen vaan, että tekoa on mietitty hyvin tarkasti eri näkökohdista. Pitkäaikainen valmistelu ennen rikoksen tekoa voi täyttää lain tarkoittaman suunnitelmallisuuden tunnusmerkistön⁶³.

---

⁵⁹ RL 5:1.

⁶⁰ RL 5:2.

⁶¹ Työeläke 2011, 15.

⁶² RL 6:5.1.

⁶³ Ks. Lappi-Seppälä ym. 2009, 386.

Ongelmaksi voi tulla tilanne, jossa työnantaja maksaa työeläkevakuutusmaksuja osittain. Työeläkevakuutusmaksu pitää sisällään sekä työnantajan että työntekijän osuuden. Työeläkevakuutusmaksupetoksen tunnusmerkistön kohdassa kolme todetaan, että jättää työntekijältä perityn työeläkevakuutusmaksun tilittämättä. Osasuorituksista ei voida päätellä sitä, mikä on se työntekijän osa, joka pitää tilittää. Oikeuskäytäntö ottaa tulevaisuudessa kantaa asiaan saatuaan ensimmäisen osittaisen tilityksen käsiteltäväkseen.

Avunantoon työeläkevakuutusmaksupetoksessa voi syyllistyä se, jonka tehtäväksi on toimeksiannolla tai muuten annettu hoitaa kirjanpitoa, palkanlaskentaa ja tehdä lakisääteisiä ilmoituksia toimeksiantajan puolesta. Avunantoon syyllistytään, kun on tultu tietoiseksi siitä, että työeläkevakuutusmaksuja ei aiota hoitaa ja pyydettyä lähettää väärän sisältöisen ilmoituksen lakisääteistä tehtävää hoitavalle työeläkevakuutusyhtiölle⁶⁴.

7 Lyhyen elinkaaren yritykset

Lyhyen elinkaaren yritykselle ei ole täsmällistä määritelmää. Tyypillisesti lyhyen elinkaaren yritykset suhtautuvat piittaamattomasti yritystoiminnan eri velvoitteiden noudattamiseen. Lähes aina lyhyen elinkaaren yrityksillä puuttuu tilintarkastaja tai niillä ei ole tilintarkastusvelvollisuutta. Käytännössä lyhyen elinkaaren yritykset eivät tee eläkevakuutussopimuksia ja jättäytyvät muidenkin ilmoittamista vaatimien menettelyiden ulkopuolelle. Tällainen yritys aloittaa toimintansa tekemällä vaadittavat ilmoitukset, minkä jälkeen aloitetaan liiketoiminnan harjoittaminen. Liiketoimintaa harjoitetaan kahdesta kolmeen vuotta eli siihen saakka, kunnes verottaja tai joku muu viranomainen alkaa kysellä puuttuvia ilmoituksia. Lyhyen elinkaaren yritykset eivät pelkästään jätä tekemättä työeläkevakuutussopimuksia. Nämä yritykset ajautuvat myöhemmässä vaiheessa konkurssiin ja sitä kautta tulevat poliisille tutkintaan. Lyhyen elinkaaren yrityksissä on lähes poikkeuksetta jätetty kirjanpito laatimatta ja sen lisäksi syyllistytään usein verorikoksiin sekä velallisen rikoksiin.

Tutkinnassa käy usein ilmi, että lyhyen elinkaaren yritys ”myydään” niin sanotulle bulvaanille, joka ottaa kaiken vastuun itselleen. Käytännössä bulvaanille maksetaan siitä, että hän laittaa nimensä asiapapereihin, joilla saadaan kaupparekisteriin uuden yrittäjän tiedot vastuuhenkilöksi. Bulvaaneilla voi olla jopa kymmeniä yhtiöitä nimillään. Bulvaanit eivät harjoita liiketoimintaa, vaan todellisuudessa he ottavat muiden vastuut omille nimilleen. Harmaan talouden yrittäjät, joihin lyhyen elinkaaren yritykset luetaan, ketjuttavat yritystoimintaa siten, että heillä on jo yksi tai useampi puhdas yhtiö valmiina odottamassa töiden jatkumista toimivan yrityksen jouduttua viranomaisten tarkastelun kohteeksi.

---

⁶⁴ Frände 2005, 289.

8 Maksukyvyttömyys ja maksuhaluttomuus

Maksukyvyttömyydestä on erotettava maksuhaluttomuus. Maksuhaluttomuuden ollessa kyseessä on ilmeistä, että yritystoiminnan varoja halutaan käyttää muuhun kuin lakisääteisten velvoitteiden hoitamiseksi. Maksukyvyttömyys voi esiintyä esimerkiksi silloin, kun yhtiön varoja on ulosmitattu muiden velvoitteiden suorittamiseksi eikä jäljelle jääneillä varoilla pystytä maksamaan työeläkevakuutusmaksuja. Näissä tapauksissa työnantajalla ei ole toisintoimimisen mahdollisuutta⁶⁵. Työeläkevakuutusmaksu on ilman tuomiota tai päätöstä ulosottokelpoinen⁶⁶. Ilman oikeuden päätöstä oleva ulosottokelpoinen työeläkevakuutusmaksun laiminlyönti antaa eläkelaitokselle mahdollisuuden perintätoimenpiteiden jälkeen konkurssiuhmaisesti vaatia saataviaan.

Työeläkelaki ei määrittele sitä, että työnantajan tulisi pitää muista varoista erillään tilitettävä työeläkevakuutuksen maksuosuus. Tämä seikka on havaittavissa jo siitä seikasta, että työnantaja tilittää yhdellä tilityksellä työnantajan sekä työntekijän osuuden. Tunnusmerkistöstä ei selviä maksukyvyttömyyden vaikutusta tunnusmerkistön täyttymisen syntymiseen.

Tunnusmerkistön mukainen työeläkevakuutusmaksupetos on rangaistava ainoastaan tahallisenä tekona⁶⁷. Edellä todettu asettaa haasteita tutkinnalle. Tällöin tulisi tarkistettavan materiaalin perusteella saada täysi varmuus siitä, että työnantajalla on ollut tieto yrityksen maksukyvyttömyydestä tai tulemisesta maksukyvyttömäksi. Maksukyvyttömyyden syntymistä osoittavat perintäyhtiöiden maksuvaatimukset, maksumuistutukset sekä viivästyslaskut. Tahallisuus täyttyy jo siinä vaiheessa, kun yrittäjä valikoi velvoitteiden hoitamisessa etusijalle laskut, jotka mahdollistavat liiketoiminnan jatkumisen. Yrittäjä ymmärtää sen, että työeläkevakuutusmaksua ei tulla vaatimaan heti ensimmäisten maksujen jäätyä suorittamatta, mutta liiketoiminta loppuu tai ainakin vaikeutuu huomattavasti tavarantoimittajien laskujen jäätyä maksamatta.

9 Työeläkevakuutusmaksupetoksen asianomistaja

Eläkevakuutusyhtiöstä tulee asianomistaja siinä vaiheessa, kun pimeiden palkkojen määrä ja saaja pystytään yksilöimään⁶⁸ tai muutoin laiminlyödään lakisääteiset velvoitteen tunnusmerkistön mukaisesti. Tekemällä kysely Eläketurvakeskukselle tutkinnassa saatujen tietojen perusteella, saadaan tietoon asianomistajana toimiva eläkevakuutusyhtiö. Eläketurvakeskus selvittää tai valitsee tapauskohtaisesti eläkevakuutusyhtiön ja ilmoittaa heille poliisin antamat

⁶⁵ Hakamies 2012, 242.

⁶⁶ TyEL 159 §.

⁶⁷ Ks. myös Hakamies 2012, 239.

⁶⁸ Ks. Lahti 2009, 14.

tiedot. Tämän jälkeen eläkevakuutusyhtiölle jää harkittavaksi tutkintapyyntöön tekeminen ja korvausvaatimuksen tekeminen.

Palkansaajien jäädessä tuntemattomiksi poliisin tulisi pyytää eläketurvakeskukselta laskelman maksamattomista jääneistä työeläkevakuutusmaksuista. Saatua lausuntoa liitetään esitutkintapöytäkirjaan. Eläkevakuutusmaksupetoksessa pimeiden palkkojen osalta syyttäjän tulisi vaatia rikoshyötynä menetettäväksi valtiolle tuntemattomiin työntekijöihin kohdistuvat työeläkevakuutusmaksut, vaikka eläkevakuutusyhtiö ei asianomistajana tekisikään tutkintapyyntöä. Tällöin tasa-arvoinen kohtelu rikoksen tekijöitä kohtaan toteutuu tapauksissa, joissa syyttä tai toisesta on tuntemattomaksi jääviä työntekijöitä.

10 Ne bis in idem

Ne bis in idem -kieltosäännös perustuu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklan 1 kappaleeseen, jossa todetaan, ettei ketään saa tutkia uudelleen tai rangaista rikoksesta, josta on vapautettu tai tuomittu syylliseksi.

Korkeimman oikeuden ratkaisuissa on käsitelty verorikoksista alemmissa tuomioistuimissa annettuja päätöksiä. Ne bis in idem -kieltoa ei ole toistaiseksi oikeusasteissa käsitelty tapauksissa, joissa eläkevakuutusyhtiö on määrännyt maksuun pantavaksi työeläkevakuutusmaksun ja samanaikaisesti asiasta on rikostutkinta meneillään epäilystä eläkevakuutusmaksupetoksesta.

Korkein oikeus on ratkaisussaan vuodelta 2010 (KKO 2010:45) todennut, että ne bis in idem -kieltoa sovelletaan, kun verotuksessa ratkaisu on lopullinen, eikä siihen voi enää hakea muutosta. Verotus on lopullinen siinä vaiheessa, kun verotuksen valitusajka on mennyt umpeen. Tällä hetkellä verotuksen oikaisuvaatimuksen voi tehdä viiden vuoden kuluessa verotuksen päättymisestä seuraavan vuoden alusta lukien⁶⁹.

Korkeimman oikeuden 2013 antama ratkaisu 2013:13 muutti edellä todetun korkeimman oikeuden tulkintaa siten, että mikäli veron korotusta koskevaa päätösvaltaa on käytetty, joko sen määrittämiseen tai määrittämättä jättämiseen, niin se on myös este rikosasian vireille saatamiseksi. Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2011:35 todetaan, että vaikka rikostuomio on saanut lainvoiman, se ei estä siviiliprosessia vahingonkorvausvaatimuksesta.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että henkilökohtaisesti määrätty lainvoimaisen tuomion saanut työeläkevakuutusmaksun korotus voi estää rikosprosessuaalisen tuomion silloin, kun kyseessä on luonnolliselle henkilölle määrätty korotus.

---

⁶⁹ Laki verotusmenettelystä 67 § (18.12.1995/1558).

Verohallinnon 5.9.2013 antaman ohjeen ”menettely ne bis in idem -tapauksissa 5.7.2013 – 31.12.2013” perustuu korkeimman oikeuden antamaan ratkaisuun KKO 2013:59. Verohallinto ottaa kielteisen kannan veronkorotuksien määräämiseen, kun kyseisessä asiassa on esitutkinta aloitettu. Ohjeistuksen mukaan 5.7.-31.12.2013 välisenä aikana ei määrätä luonnolliselle henkilölle tai henkilöyhtiölle veronkorotuksia, koska aloitetun esitutkinnan jälkeen ei voida määrätä hallinnollisia sanktioita ja 5.7.2013 jälkeen määrättyt veronkorotukset poistetaan⁷⁰.

11 Työeläkevakuutusmaksupetokset poliisin tietojärjestelmässä

Poliisin RikiTrip -järjestelmästä tulostettiin ajalta 1.1.2007 – 31.3.2013 rikosilmoitukset, joissa yhtenä nimikkeenä on työeläkevakuutusmaksupetos, sen törkeä tekemuoto tai avunanto työeläkevakuutusmaksupetokseen. Rikosilmoituksia oli yhteensä 99. Rikosilmoituksista on laadittu taulukko, josta käy ilmi, mitä muita rikosnimikkeitä on sisältynyt rikosilmoituksiin työeläkevakuutusmaksupetoksen yhteydessä.

Törkeä työeläkevakuutusmaksupetos	103 kpl
Tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi	91
Törkeä veropetos	86
Avunanto törkeään veropetokseen	85
Törkeä kirjanpitorikos	73
Rekisterimerkintärikos	48
Avunanto törkeään kirjanpitorikokseen	44
Veropetos	20
Avunanto törkeään työeläkevakuutusmaksupetokseen	44
Kirjanpitorikos	10
Avunanto veropetokseen	7
Rahanpesu	7
Törkeä rahanpesu	6
Väärennys	5
Avunanto kirjanpitorikokseen	4
Törkeä velallisen epärehellisyys	4
Työeläkevakuutusmaksupetos	3
Avunanto työeläkevakuutusmaksupetokseen	3
Liiketoimintakiellon rikkominen	3
Petos	1
Omaisuuksien koskevan viranomaiskiellon rikkominen	1
Velallisen epärehellisyys	1
Velallisen petos	1
Ampuma-aserikos	1
Ampuma-aserikkomus	1
Lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa	1
Kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta	1
Muu tutkinta	1
YHTEENSÄ	638

⁷⁰ Verohallinnon ohje verotarkastajille.

Helsinki	42 kpl
Keskusrikospoliisi	26
Länsi-Uudenmaan poliisilaitos	14
Itä-Uudenmaan poliisilaitos	6
Keski-Uudenmaan poliisilaitos	2
Kymenlaakson poliisilaitos	2
Lapin poliisilaitos	2
Pohjois-Hämeen poliisilaitos	2
Varsinais-Suomen poliisilaitos	1
Pohjois-Savon poliisilaitos	1
Etelä-Savon poliisilaitos	1
YHTEENSÄ	99

Taulukko 1: Rikosnimikkeet ja tutkinnan hajonta 1.1.2007 – 28.2.2013

Taulukosta on huomioitavaa, että yhteen rikosilmoitukseen voi sisältyä useita eri rikosnimikkeitä tai useille rikoksesta epäillyille sama rikosnimike. Taulukosta ei voi tehdä johtopäätöstä, että kaikki tapaukset olisivat päätyneet oikeuskäsittelyyn saakka. Rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen tutkinnanjohtajilla on mahdollisuus tapauskohtaisesti päättää tutkinta, ei syytä epäillä rikosta perusteella. Esitutkintapöytäkirjan valmistuttua voi syyttäjä tehdä syyttämättäjäättämispäätöksen, vaikka poliisi olisi omissa tutkimuksissaan sitä mieltä, että rikos on tapahtunut. Painavin perustein voidaan rikos jättää tutkimatta vedoten prosessiekonomisiin syihin.

On todennäköistä, että esitutkinnassa työeläkevakuutusmaksupetokset ovat jääneet liian vähäiselle huomiolle, koska niitä ei ole lain voimaantulon jälkeen kirjattu kuin 99 kappaletta. Tässä työssä pyritään jakamaan tarvittavaa tietoa työeläkevakuutusmaksupetoksen havaitsemiseksi ja sen mukaan tutkintaan ottamiseksi. Rangaistuksen mittaamiseen ei välttämättä tutkinnassa saataisi lisäarvoa tai rikoshyötyä valtiolle, vaikka kaikki epäillyt työeläkevakuutusmaksupetokset tutkittaisiin. On kuitenkin tärkeä huomioida kaikki tapahtuneet rikokset kokonaiskuvan muodostamiseksi kohdennettaessa harmaan talouden torjuntaohjelmia.

12 Kysely työeläkevakuutusyhtiöiltä

Tähän opinnäytetyöhön yhteydessä kuudelle työeläkevakuutusyhtiölle lähetettiin sähköpostin välityksellä vapaamuotoinen kysely. Määräaikaan mennessä kyselyyn vastattiin neljästä eläkevakuutusyhtiöstä. Kyselyyn vastanneet osoittivat kiinnostusta asiaan ja halusivat tuoda esille omat toiveensa poliisin esitutkintaan. Kyselyn tarkoituksena oli saada tietoa työeläkevakuutuksen laajuudesta sekä toimenpiteistä, joihin työeläkevakuutusyhtiöt ryhtyvät havaituissa ongelmatilanteissa. Eläkevakuutusyhtiöiltä tiedusteltiin seikkoja, joiden vuoksi poliisille tehdään tutkintapyyntö. Kyselyssä tiedusteltiin eläkevakuutusyhtiöiltä heidän suhtautumista ne bis in idem -tapauksiin ja pyydettiin antamaan risuja sekä ruusuja poliisille sekä tiedusteltiin yhteistyön parantamisesta.

Todettakoon, että poliisi tutkii joka tapauksessa työeläkevakuutusmaksupetoksen, vaikka siitä ei olisi tehty tutkintapyyntöä.

Eläkevakuutusyhtiöistä kolme vastasi kyselyyn sähköpostilla ja yhdessä eläkevakuutusyhtiössä koettiin asia niin merkitykselliseksi, että kutsuttiin henkilökohtaisesti keskustelemaan aiheeseen liittyvistä asioista.

Vastauksien perusteella Eläketurvakeskuksen rooli on merkittävä työeläkevakuutusyhtiöille tietoon tulleiden väärinkäytösten esille tuojana. Eläkevakuutusyhtiöstä riippuen vuositasolla tietoon tulee keskimäärin 10-30 laiminlyöntiä. Muuta kautta eläkevakuutusyhtiöiden tietoon tulee laiminlyöntejä verotarkastuksien, oman valvonnan ja yhtiöiden konkurssien yhteydessä. Eräässä vastauksessa eläkevakuutusyhtiön edustaja totesi, että sen jälkeen, kun on erehdytetty perimään liian pieniä vakuutusmaksuja, lopetetaan yritystoiminta. Tällöin on kyseessä lyhyen elinkaaren yritys, joka lopettaa toimintansa sen jälkeen, kun joku viranomainen alkaa tehdä tiedusteluja.

Eläkevakuutusyhtiöillä ei ole varsinaista euromääräistä raja-arvoa, jonka jälkeen tehtäisiin tutkintapyyntö. Vastauksista sai käsityksen, että aivan pienien laiminlyöntien takia ei tehdä tutkintapyyntöjä, koska tällöin prosessin kustannukset nousevat huomattavan korkeiksi saavutettuun hyötyyn nähden. Myöskään tilanteissa, joissa ollaan varmoja, että vakuutusmaksujen perintä ei tuo tulosta, jätetään tutkintapyyntö tekemättä. Eräs vastaaja totesi, että tyypillisemmin ilmoittamatta jätetyt palkkasummat ovat keskimäärin 50.000 - 300.000 euroa. Ilmoittamiskynnykseen näyttäisi vaikuttavan myös laiminlyöntien kesto sekä ilmoittamatta jätettyjen työntekijöiden lukumäärä tapauskohtaisesti.

Eläkevakuutusyhtiöt pyrkivät itse saattamaan vakuutukset ajan tasalle ottamalla yhteyttä asiakkaisiinsa. Yhteydenotoilla kehoitetaan tekemään lain mukaiset ilmoitukset. Ilmi saattaa tulla tilanteita, joissa vakuuttamisvelvollisuus on päättynyt, mutta siitä ei ole tehty ilmoituksia. Maksamattomien työeläkevakuutusmaksujen maksuista voidaan sopia ja tehdä maksusuunnitelmia vakuuttamisvelvollisen kanssa. Yksi eläkevakuutusyhtiö ilmoitti, että maksusuunnitelmien noudattaminen otetaan huomioon harkittaessa tutkintapyyntöjen tekemistä.

Tutkintapyyntöjen tekemiseen eläkevakuutusyhtiöllä voi mennä muutama viikko sen jälkeen, kun ovat saaneet tiedon laiminlyönnistä. Joissain tapauksissa saattaa mennä muutama vuosi laiminlyöntien alkamisesta siihen, kun tieto tulee eläkevakuutusyhtiölle. Tietoja eläkevakuutusyhtiö saa verotuksen valmistuttua, jolloin on mennyt huomattavasti aikaa mahdollisen laiminlyönnin alusta.

Kaikkien vastanneiden eläkevakuutusyhtiöiden työeläkevakuutusmaksujen laiminlyöntien taustalla oli osakeyhtiö muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta.

Ne bis in idem -tapauksista on keskusteltu eläkevakuutusyhtiöissä. Yksi eläkevakuutusyhtiö ilmoitti ohjeistaneensa vakuutusosastoa, ettei muille kuin osakeyhtiömuotoisille yhtiöille määrätä laiminlyöntikorotuksia. Muiden yhtiömuotojen osalta keskustelua käydään esimiesten ja lakimiesten kanssa ennen laiminlyöntikorotusten määräämistä.

Loppukommentteina todettiin, että yhteistyö poliisin kanssa toimii hyvin, vaikka aihealue on suhteellisen uusi. Toiveeksi poliisille esitettiin, että esitutkintaan hankittavien materiaalien tarpeellisuuteen pitäisi perehtyä tarkemmin. Erääksi ongelmaksi koettiin se, että käräjäoikeuden käsittelyssä ei olisi kaikki tarpeellinen materiaali mukana esitutkinnassa. Poliisin tietoisuuden kasvattaminen työeläkevakuutusmaksupetosten tutkinnassa tulee varmasti poistamaan mahdolliset materiaalipuutokset esitutkinnasta.

13 Esitutkintapöytäkirjat ja vakuutusoikeuden ratkaisu

Seuraavaksi käsitellään kahta esitutkintaa, joista toisessa syyttäjä on tehnyt syyttämättäjättämispäätöksen ja toisessa käräjäoikeus on langettanut tuomion. Kolmanneksi on otettu esille vakuutusoikeuden päätös siitä, kuka on vastuussa työeläkevakuutusmaksuista konkurssiin menneessä yhtiössä ja milloin vastuu siirtyy konkurssipesälle.

Seuraavat tapaukset eivät välttämättä edusta tyyppitapauksia käsiteltäessä työeläkevakuutusmaksupetoksia. Tyypillisiä tapauksia ei edes ole, vaikka rikosnimike olisi samanlainen. Talousrikosjutuissa taustamuuttujat ennen teonkuvauksen syntymistä ja sen jälkeen ovat tapauskohtaisia, eikä niitä voida sen perusteella luokitella kuuluvaksi johonkin tiettyyn tyyppiin.

13.1 Esitutkintapöytäkirja A

Tässä tapauksessa Suomen Asiakastieto Oy:n sekä kuulustelukertomusten mukaan kyseessä on yhden henkilön omistama osakeyhtiö. Yhtiön omistaja on toiminut ainoana hallituksen varsinaisena jäsenenä sekä toimitusjohtajana. Kuulustelukertomuksessa omistaja kertoi käyttäneensä yksin yhtiössä tosiasiallista päätös- ja määräysvaltaa.

Yhtiö on rekisteröity kaupparekisteriin 23.6.2009 ja merkitty työnantajarekisteriin yritystietojärjestelmän mukaan 1.4.2010. Yhtiön puolesta omistaja on allekirjoittanut työeläkevakuutushakemuksen 6.4.2010, jolloin yhtiö rekisteröityi työeläkelain mukaiseksi kuukausi-ilmoittajaksi todellisten palkkojen perusteella. TyEL 144 § mukaan vakuutus sopimuksen teh-

neen työnantajan on ilmoitettava työeläkevakuutusyhtiölle vakuutus sopimuksen mukaisessa määräajassa vakuutuksen määräämistä varten annettavat tiedot. Edellisen mukaan yhtiön olisi tullut antaa tiedot eläkevakuutusyhtiölle kuukausittain palkanmaksua seuraavan kuukauden 20. päivään mennessä.

Yhtiö ilmoitti eläkevakuutusyhtiölle kesäkuussa 2011 palkkatiedot 1.4.-31.12.2010 sekä 1.5. - 5.5.2011. Eläkevakuutusyhtiö veloitti yhtiöltä eläkevakuutusmaksut jaksettuna kuukausille. Maksettavaksi määrätyt eläkevakuutusmaksut olivat yhteensä 44.180,36 euroa.

Yhtiö asetettiin eläkevakuutusyhtiön hakemuksesta konkurssiin 26.9.2011. Pesänhoitajan tekemän velallisselvityksen mukaan velallisen edustaja oli juuri ennen liiketoiminnan lopettamista ja sen jälkeen suorittanut itselleen korvauksia palkkana sekä kilometrikorvauksina. Lisäksi yhtiön omaisuus myytiin 27.5.2011 toimivana kokonaisuutena.

Syyttäjä on tehnyt saamansa aineiston perusteella syyttämättäjättämispäätöksen (SJP). Esitutkinnassa rikoksesta epäilty kertonut luulleensa olevansa vuosi-ilmoittaja ja käsittäneensä, että tilitoimisto hoitaisi kaikki yhtiön kirjanpitoon sekä palkkoihin liittyvät viranomaisilmoitukset. Syyttäjä perustaa päätöksensä rikoksesta epäillyn kertomukseen tuoden esille, että kirjanpito- ja palkka-aineisto oli tilitoimiston hallussa. Yhtiö on tehnyt ilmoitukset eläkevakuutusyhtiölle vuoden jälkeen, kuten on johdonmukaista vuosi-ilmoittaja kohdalla. Syyttäjän käsityksen mukaan tahallisuutta tukee ainoastaan yhtiön omistajan allekirjoittama sopimus kuukausi-ilmoittamisesta. Syyttäjän käsityksen mukaan tässä yksittäisessä tapauksessa oli kyse enemmänkin huolimattomuudesta kuin tahallisuudesta.

Esitutkimateriaalien perusteella syyttämättä jättämispäätöstä voidaan arvioida seuraavasti:

Yhtiön kaupparekisteriin merkitty hallitus ja toimitusjohtaja ovat vastuussa yhtiön toiminnan lainmukaisuudesta. Yhtiön tosiasiallinen omistaja ja yrittäjä kertoi kuulustelussa suorittaneensa Mba-tutkinnon Jyväskylän yliopistossa sekä opiskelleensa lakia. Yrittäjä kertoi toimineensa pörssiyhtiön johtoryhmässä sekä toimineensa aikaisemmin myös yrittäjänä. Yrittäjä kertoi omasta mielestään tuntevansa yrittämiseen liittyvät lait hyvin. Edellä todetun perusteella ei ole todennäköistä, että yrittäjä "luulee" olevansa vuosi-ilmoittaja, koska hän on saanut taloudellista koulutusta sekä itse allekirjoittanut työeläkevakuutushakemuksen kuukausi-ilmoittajana.

Eläkevakuutusyhtiö lähetti 31.5.2010 ja 16.5.2011 päivätyt kirjeet työnantajalle tiedustellakseen palkkoja. Viimeistään kirjeet saatuaan työnantajan olisi pitänyt omalla toiminnallaan pystyä estämään työeläkevakuutusmaksupetoksen tunnusmerkistön toteutuminen.

Työnantaja on vähentänyt kuukausittain maksetuista palkoista työntekijöiden osuuden työeläkevakuumaksusta, eikä ole tilittänyt niitä ajallaan eläkevakuutusyhtiölle. Yrittäjän olisi koulutuksensa ja yrityskokemuksen perusteella tullut ymmärtää, että työntekijän palkasta vähennetty työeläkevakuutusmaksu tulee tilittää ja ilmoittaa eläkevakuutusyhtiölle.

Kuulustelukertomuksessa yhtiön kirjanpitäjä kertoi yrittäjän laskeneen itse osan palkoista. Kirjanpitäjän mukaan palkkoja maksettiin yhtiön toimesta pankkitililtä, kassasta tai palkkaennakoina. Kirjanpitäjä kertoi kehottaneensa yrittäjää ilmoittamaan eläkevakuutusyhtiölle palkoista. Kirjanpitäjä kertoi, ettei yhtiö maksanut laskuja eikä veroja ajallaan. Kirjanpitäjän käsityksen mukaan yhtiö tuli maksukyvyttömäksi syksyllä 2010. Kirjanpitäjä kertoi, ettei voinut jatkaa yhteistyötä yhtiön kirjanpitomateriaalien huomattavien puutteiden sekä tilitoimistolle maksamattomien laskujen vuoksi.

Yhtiön omistaja on maksanut itselleen palkkoja, kilometrikorvauksia sekä myynyt yhtiön liiketoimintakokonaisuuden jättäen maksamatta yrityksen lakisääteisiä velvoitteita.

Tässä tapauksessa esitutkinta sekä kirjallinen materiaali tuo esille yrittäjän tietoisuuden laiminlyönnistä. Koulutettu yrittäjä, joka kuulustelussa on todennut olevansa perillä liiketoimintaan liittyvästä lainsäädännöstä, kertoi luulevansa muiden hoitavan asioita hänen puolestaan. Yhtiön vastuuhenkilö vastaa toimintansa lainmukaisuudesta ja jos hänellä ei ole riittävää kykyä siihen, niin hänen tulee hankkia avukseen sellaisia henkilöitä, joilla on riittävä tieto sekä taito. Vastuu yhtiön toiminnan lainmukaisuudesta on yhtiön vastuuasemassa olevalla henkilölle. Vastuukysymysten jakautumisessa olisi auttanut, jos tilitoimisto ja yrittäjä olisivat tehneet keskenään riittävän täsmällisen kirjallisen sopimuksen siitä, kuka hoitaa ja kuka vastaa taloushallintoon liittyvien asioiden hoidosta.

Syyttämättäjäättämispäätöksessä on todettu, että kyseessä on enemmänkin huolimattomuus kuin tahallisuus. Huolimattomuus edellyttää kuitenkin, että tekijä ei pitänyt olosuhteen olemassaoloa todennäköisenä⁷¹. Yrittäjän koulutuksen ja työkokemuksen perusteella voidaan olettaa, että hänellä oli tieto ja kyky toimia estääkseen työeläkevakuutusmaksujen laiminlyönti ja täyttää yrityksen ilmoitusvelvollisuus.

13.2 Esitutkintapöytäkirja B

Avoimen yhtiön tosiasialliset toimijat ja liiketoiminnan hoitajat X ja Y saivat syytteen törkeästä velallisen epärehellisyydestä, törkeästä kirjanpitorikoksesta ja työeläkevakuutusmaksupetoksesta.

---

⁷¹ Frände 2005, 123.

Yhtiö oli rekisteröity kaupparekisteriin 10.9.2007 ja työnantajarekisteriin 1.11.2007. Liiketoimintansa yhtiö aloitti syksyllä 2007 ja se päättyi konkurssiin 25.11.2009. Konkurssi raukesi varojen puutteeseen, kuten usein tapahtuu vastaavissa tilanteissa.

Yhtiön kirjanpito oli laiminlyöty kokonaan vuoden 2009 alusta ja yhtiöön tulleita varoja oli siirretty tosiasiallisten toimijoiden henkilökohtaiseen käyttöön. Tällöin on jäänyt yhtiölle maksettavaksi määrättyt verot sekä muut velvoitteet hoitamatta. Yhtiömiesten yhtiölle aiheuttamalla maksukyvyttömyydellä on saatu huomattavaa hyötyä sekä aiheutettu vahinkoa velkojille. Varallisuuden siirtämisestä yhtiön vastuullisille toimijoille hyväksyttiin ulosoton suojaosuuden verran kuukausittain, koska he ovat työskennelleet yhtiössä. Edellä todetun kaltaisesta palkaksi katsottavaksi varallisuuden siirtämisestä on korkein oikeus antanut päätöksen vuonna 2004⁷².

Yhtiömiehet eivät olleet vakuuttaneet työntekijöitä työeläkelain mukaisesti. Yhtiö oli kuitenkin perinyt työntekijöiden palkasta työntekijän osuuden työeläkevakuutusmaksusta. Yhtiö oli maksanut palkkoja vuosien 2008 ja 2009 aikana yhteensä 51.134,63 euroa, josta työeläkevakuutusmaksun suuruus olisi ollut 11.568,84 euroa. Edellä todetun perusteella syyttäjä katsoi yhtiön edustajien syyllistyneen rikoslain 29 luvun 4a § 1 ja 5 luvun 3 § sekä työeläkelain 141 §, 142, 144, 152 ja 186 § mukaisiin tekoihin.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus antoi tuomion 25.1.2013 no.466 dno: R 12/614 yhtiön tosiasiallisille toimijoille edellä todetuista rikoksista yhden vuoden ehdollisen vankeusrangaistuksen, jonka koeaika päättyy 30.6.2015. Molemmat yrittäjät määrättiin liiketoimintakieltoon 24.4.2017 saakka. Noin kahden vuoden liiketoiminnan harjoittamisesta käräjäoikeuden määräämät korvaukset tosiasiallisille toimijoille oli yhteensä 39.006,75 euroa. Korvaussummiin tulee lisättäväksi vielä korkolain mukaiset korot. Korvauksista työeläkevakuutusmaksun osuus on 11.568,84 euroa.

Yritystoiminnan lain ja asetusten mukaisen toiminnan edellytyksenä on yrittäjän ja tilitoimiston välisen työnjaon oltava riittävän tarkasti määritelty. Tässä tapauksessa yrittäjät olivat jättäneet tilitoimiston laskun maksamatta muiden laskujen ohella. Yleensä tilitoimisto ei laadi kirjanpitoa sen jälkeen kun käy ilmi, että ei se saa korvausta tehdystä työstään. Työntekijöiden palkoista oli peritty työeläkevakuutusmaksut, joita ei ollut tilitetty eläkevakuutusyhtiölle. Tilitoimiston vastuu kasvaa kirjanpitoa laatiessa siinä vaiheessa, kun se huomaa työeläkevakuutusmaksujen laiminlyönnin, eikä puutu asiaan. Tilitoimiston ja yrittäjän keskusteluyhteyden tulisi olla tiivistä ja mahdollisimman hyvin dokumentoitua. Näillä toimenpiteillä pysty-

---

⁷² KKO 2004:89

tään jälkeensä todistamaan, mikä oli yrityksen ja tilitoimiston työnjako viranomaisilmoitusten osalta.

13.3 Vakuutusoikeuden päätös

Kyseisessä päätöksessä pohdittiin ongelmaa siitä, oliko konkurssipesä vastuussa työeläkevakuutusmaksuista ennen yhtiön asettamista konkurssiin.

Eläkelaitos oli tehnyt maksuunpanopäätöksen konkurssipesälle ennen yhtiön asettamista konkurssiin liian pienenä perityistä työeläkevakuutusmaksuista. Eläkelaitoksen perimä tarkistuskasvu perustui vuoden 2007 palkkoihin ja oli määrältään korkoineen 115.993,49 euroa.

Työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunta kumosi eläkevakuutusyhtiön maksuunpanopäätöksen ja palautti asian takaisin eläkevakuutusyhtiölle uudelleen käsiteltäväksi. Perusteluissa todetaan, että työeläkelain 157 §:n mukaan konkurssin ajalta maksaa konkurssipesä.

Vakuutusoikeus oli kannanotossaan samaa mieltä työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunnan kanssa. Vakuutusoikeus totesi, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan velvoitteet ennen konkurssia ovat yhtiön velkaa ja vasta konkurssiin asettamisen jälkeen konkurssipesä on työnantajan asemassa kaikkine lakisääteisine velvoitteineen, kuten muutkin työnantajat.

Tässä tapauksessa liian pienenä perityt eläkevakuutusmaksut olivat vuoden 2007 kuluja, vaikka niitä ei ollut peritty ajallaan ja tämän perusteella vakuutusoikeus katsoi maksujen perusteen syntyneen ennen konkurssiin asettamista.

Vaikka eläkevakuutusyhtiöt ovat keskenään kilpailevia yhtiöitä, niillä olisi syytä olla yhtenäinen toimintatapa ennen asioiden käsittelemistä eri oikeusasteissa. Toisaalta, vaikka niillä olisiikin yhtenäinen tapa toimia, niin aina joku valittaa, eikä ole tyytyväinen eläkevakuutusyhtiöiden päätöksiin. Tällöin asiat käsitellään oikeudessa. Oikeuksien antamat päätökset antavat toimintasuunnan eläkevakuutusyhtiöille, jotka omalta osaltaan yhtenäistävät toimintatapoja, vaikkakin erittäin hitaasti.

14 Yhteenveto ja kehittämissuhteet

Tämä tutkimus käsittelee yleisesti asioita, jotka liittyvät työeläkevakuuttamiseen sekä sen laiminlyöntien johdosta seuraaviin menettelyihin. Mukaan on otettu talousrikosprosessi ja tutkintasuunnitelma esitutkinnassa.

Yritysmailma ja siihen liittyvä lainsäädäntö muuttuu jatkuvasti ja sen perusteella poliisin tulisi lisätä omaa koulutustaan taloushallinnon eri osa-alueilla talousrikostutkijoiden ammatti-

taidon ylläpitämiseksi. Talousrikosten tutkijoille ei järjestetä riittävästi koulutusta tänä säästämisen aikakautena. Koulutus on tällä hetkellä lähestulkoon kokonaan kokeneimpien tutkijoiden varassa, jotka järjestävät omille yksiköilleen koulutuksia. Talousrikosyksiköissä on rikostarkastajia sekä tarkastajia, jotka ovat kirjanpidon sekä taloushallinnon asiantuntijoita. Myös näiden asiantuntijoiden tehtäväksi tulisi antaa enemmän vastuuta omien yksiköidensä henkilökunnan kouluttamisessa, aivan kirjanpidon perusteista aina vaativien taloudellisten asioiden selvittämiseen saakka.

Toistaiseksi työeläkevakuutusmaksupetoksia ei ole esitutkinnassa otettu huomioon niin usein, kuin niitä voisi kuvitella olevan. Tähän syyksi uskon olevan puuttuvan tiedon uudehkosta rikosnimikkeestä ja vähättely kyseisestä rikoksesta, joka todennäköisesti johtuu ymmärtämättömyydestä. Talousrikostutkintaan hakeutuu töihin henkilöitä, jotka ovat kiinnostuneita talousrikollisuudesta. Pelkkä kiinnostus ei riitä laadukkaan esitutkintapöytäkirjan aikaan saamiseksi. Kattavaa koulutusta tarvitaan etenkin sen takia, että osataan kuulustelussa kysyä oikeita kysymyksiä ja ymmärretään kuulusteltavien vastaukset ja niiden pohjalta osataan tehdä lisäkysymyksiä. Ennalta laadittujen kysymyksien esittäminen ymmärtämättä tarkemmin turhauttaa tutkijaa ja antaa kuultavalle vaikutelman tutkijan heikosta osaamisesta tutkittavassa asiassa. Työssä jaksamisen eräs oleellinen osatekijä on laadukas koulutus, joka motivoi työntekijää kehittymään ammatissaan.

Eräänä mahdollisuutena tutkijoiden koulutukseen voisi olla yhteistyö ammattikorkeakoulujen kanssa. Poliisin ja opettajien kanssa räätälöidyt lyhyet kohdennetut kurssit valittuihin kehittämiskohteisiin toisivat lisäarvoa ja ammatitaitoa poliisin talousrikostutkintaan.

Kansalaisten tasa-arvoinen kohtelu saavutetaan, kun syyttäjät ja oikeuslaitokset käsittelevät tapauksia yhdenvertaisesti. Toki jokaisella ihmisellä on oikeus miellipiteeseensä asioiden eteenpäin viemisestä, mutta silloin ei välttämättä toimita samoin pohjoisessa kuin etelässä käsiteltäessä työeläkevakuutusmaksupetoksia. Kuten tässä työssä on aiemmin todettu, että yleistäen kaikki talousrikokset ovat lähtökohdiltaan erilaisia. Tämä erilaisuus voi olla yhtenä vaikuttavana tekijänä erilaisten seuraamusten tuomitsemisissa.

Riippumatta siitä, jäävätkö työntekijät tuntemattomaksi tai voidaanko palkat kohdistaa tietyille työntekijöille, tulisi syyttäjien aina vähintäänkin vaatia rikoshyöty valtiolle menetettäväksi. Jätettäessä vaatimatta rikoshyödyn menettämistä työeläkevakuutusmaksupetoksen tehnyt voi kokea jäävänsä rangaistusta vaille.

Myös eläkelaitosten yhdenmukainen käsittely on välttämätöntä, ettei pääsisi syntymään työeläkevakuutusvelvoitusten eriarvostamista. Vaikkakin eläkelaitokset toimivat liiketaloudellisilla periaatteilla, tulisi niillä olla yhdenmukaiset toimintaperiaatteet tapauksissa, joissa eläke-

vakuutuksia on laiminlyöty. Eläkelaitoksien tulisi eläketurvakeskuksen kanssa muodostaa yhteistyöelin, joka määrittäisi toimintaperiaatteet laiminlyöntejä havaittaessa ja velvoittaisi, että niitä myös noudatettaisiin. Eläkelaitoksilla pitäisi olla yhtenevät toimintatavat työeläkevakuutusmaksujen perimisessä ja tietty periaate, jolloin asiasta tehdään poliisille tutkintapyyntö.

Niissäkin tapauksissa, joissa eläkevakuutusyhtiö tietää, ettei korvauksia tulla koskaan saamaan, pitäisi poliisille tehdä tutkintapyyntö. Asianomistajana eläkevakuutusyhtiö voisi vaatia vähintäänkin rangaistusta, vaikka todettaisiin, ettei prosessiekonomisesti ole järkevää lähteä käräjoimään asiasta. Lisääntyneet rikosilmoitukset olisivat signaali ainakin lainlaatioille ongelmista.

Yritystoiminnan aloittava yrittäjä on aivan ensimmäisenä yhteydessä kaupparekisteriin ja verottajaan. Yrittäjä laatii ilmoituksia päästäkseen ennakkoperintä- ja työnantajarekisteriin. Sen lisäksi, että verottaja merkitsee uuden yrityksen omiin rekistereihin, voisi verottaja lähettää jokaisen uuden yrityksen vastuuhenkilölle pienen kirjasen, joka sisältäisi tietoa vähintäänkin lakisääteisistä velvoitteista. Tietopaketti voisi olla pelkkien velvoitteiden tiedottamisen lisäksi kertoa seuraamuksista, kun velvoitteet jätetään hoitamatta.

Lähtökohtaisesti uuden yrittäjän tulisi keskittyä yrittämiseen eikä hoitaa taloushallintoa itse, jos siihen ei ole riittävästi tietoa ja taitoa. Uuden yrityksen ennen liiketoimintansa aloittamista tulisi tehdä kirjallinen sopimus ammattinsa osaavan tilitoimiston kanssa. Yrityksen ja tilitoimiston välisessä kirjallisessa sopimuksessa määriteltäisiin tarkasti tehtävien sekä vastuun jakautuminen osapuolten kesken. Auktorisoitujen tilitoimistojen ja kirjanpitäjien edunvalvonnasta vastaava Taloushallintoliitto on keskeisessä asemassa omien jäsenyritysten palvelujen tiedottamisessa. Taloushallintoliitto voisi toimia yhteistyössä verottajan ja patentti- ja rekisterihallituksen kanssa laatien kaiken kattavaa tietopakettia.

Lähteet

Backman, E., Kulla, H. & Tala, J. 2006. Oikeussosiologiaa ja kriminologiaa. Juhlajulkaisu Ahti Laitinen 1946-24/4-2006. Turku: Turun yliopisto oikeustieteellinen tiedekunta.

Frände, D. 2005. Yleinen rikosoikeus. Suomentanut Markus Wahlberg. Helsinki: Edita.

Hakamies, K. 2012. Maksukyvyttömyys ja taloudellinen hyöty rikosoikeudessa. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Hakamo, T., Jauhiainen, K., Alvesalo, A. & Virta, E. 2009. Talousrikokset rikosprosessissa. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 33/2009. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Korpiluoma, R., Grönlund, H., Herrlin, O., Kekäläinen, J., Kouvonen, K., Levander, M., Lilius, S., Mustonen, P., Määttä, M., Perälehto-Virkkala, A., Takanen, M. & Tuomikoski, J. 2011. Työeläke. Porvoo: Bookwell.

Lahti, R. & Koponen, P. 2007. Talousrikokset. Vaajakoski: Gummerus.

Lappi-Seppälä, T., Hakamies, K., Koskinen, P., Majanen, M., Melander, S., Nuotio, K., Nuutila, A-M., Ojala, T. & Rautio, I. 2009. Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro.

Sähköiset

Eläkekassat. 2013. Eläketurvakeskus. Viitattu 26.1.2014.
<http://www.etk.fi/fi/service/el%C3%A4kekassat/291/el%C3%A4kekassat>

Työeläkemaksun muodostuminen. 2013. Ilmarisen asiakaslehti. Viitattu 10.11.2013.
https://www.ilmarinen.fi/Production/fi/ilmarinen/015_ajankohtaista/026_asiakaslehti/01_liihteet/2013/ilmarinen_0313.pdf

Eläketurvakeskus. 2013. Ohjeita työeläkevakuuttamisesta työnantajalle ja yrittäjälle. Viitattu 20.9.2013.
http://www.etk.fi/fi/gateway/PTARGS_0_2712_459_440_3034_43/http%3B/content.etk.fi%3B7087/publishedcontent/publish/etkfi/fi/julkaisut/esitteet/tietoa_yksityisten_alojen_tyoelak evakuuttamisesta_2012_7.pdf

Lahti-Tapani. 2005. Professori Raimo Lahden asiantuntijalausunto lakivaliokunnalle työeläkevakuutusmaksupetosta koskevasta säännösehdotuksesta. Viitattu 16.8.2013.
<http://helda.helsinki/bitstream/handle/10224/4727>

Talouselämän petokset. Poliisin talousrikossivusto. Selvitys poliisin extranet-sivustolla.

Talousrikokset rikosprosessissa. Poliisin talousrikossivusto. Selvitys poliisin extranet-sivustolla.

Talousrikoksen yleismääritelmä. Poliisin talousrikossivusto. Selvitys poliisin extranet-sivustolla.

Työeläkevakuutusmaksupetos esitutkinnassa. 2011. Verohallinto. Harmaan talouden selvitysyksikkö. Viitattu 26.1.2014
http://www.vero.fi/download/Asiantuntijakirjoitus_5_2012/%7B70E6AE6C-BB93-44A3-8237-EBA388D52F68%7D/7687

Työeläkevakuutusmaksupetos esitutkinnassa – viisi ensimmäistä vuotta. 2012. Ilmiöselvitys 24/2011. Verohallinto. Harmaan talouden selvitysyksikkö. Selvitys tilattavissa osoitteesta htsy@vero.fi

Työeläkevakuutusyhtiöiden tilinpäätöslukuja vuodelta 2012. Työeläkelehti. Liite 3. 2013. Eläketurvakeskus. Viitattu 20.10.2013.

http://www.etk.fi/fi/gateway/PTARGS_0_2712_459_440_3034_43/http%3B/content.etk.fi%3B7087/publishedcontent/publish/etkfi/fi/julkaisut/ty%C3%B6el%C3%A4ke_lehti/tyoelakelaitosten_tilinpaaostiedot_2012_7.pdf

Työntekijän ja yrittäjän eläketurva. 2013. Eläketurvakeskus. Viitattu 26.1.2014

http://www.etk.fi/fi/gateway/PTARGS_0_2712_459_440_3034_43/http%3B/content.etk.fi%3B7087/publishedcontent/publish/etkfi/fi/julkaisut/esitteet/tietoa_yksityisten_alojen_tyolaketurvasta_tyontekijalle_ja_yrittajalle_2012_7.pdf

Vero. 2013. Harmaa talous - valvontatilastoja 2012. Viitattu 26.1.2014.

http://www.vero.fi/download/Harmaa_talous_valvontatilastoja_2012/%7BDD0A04B0-40C5-45B7-9CF4-0B7A9FF63BD0%7D/8392

Julkaisemattomat

Lahti, T. 2009. Työeläkevakuuttamisen valvonta ja työeläkevakuutusmaksupetos 2009. 3.6.2009 Eläketurvakeskuksen koulutusmateriaali.

Verohallinnon ohje verotarkastajille 5.9.2013 menettelystä ne bis in idem tapauksissa 5.7.-31.12.2013.

Kuviot

Kuvio 1: 1.1.2007 alkaen työeläkelait.....	11
Kuvio 2: Talousrikosepäilyn läpivirtausprosessi.....	20

Liitteet

Liite 1 Kysymykset työeläkevakuutusyhtiöille	42
--	----

Liite 1 Kysymykset työeläkevakuutusyhtiölle

Kuinka monta tapausta on tullut tietoonne oman toimintanne kautta tai ETK:n teille ilmoittamana ja minkä tyyppisiä ne ovat olleet?

Miten yhtiönne toimii kun saatte tietoonne asiakkaittenne hoitamattomista työeläkevakuutuksiin liittyvistä ongelmista (puhelinkeskustelut, kirjeet, jne.)?

Miten tietoonne tulleet tapauksen jakautuvat eri yhtiömuotojen kesken (Oy, Ky, Ay, Tmi..)?

Onko yhtiöllänne tietty euromääräinen raja tai jokin muu kriteeri, jonka jälkeen teette epäilystä työeläkevakuutusmaksupetoksesta poliisille tutkintapyynnön?

Mitä kaikkia toimenpiteitä ja kuinka kauan menee aikaa keskimäärin ennen kun teette poliisille tutkintapyynnön työeläkevakuutusmaksupetoksesta?

Voitteko kertoa kuinka suuri euromäärä /tapauksien lukumäärä jää yhtiöltänne saamatta maksamattomina työeläkevakuutusmaksuina?

Onko teillä ohjeistusta liittyen "ne bis in idem" ja sen vaikutusta työeläkevakuutusmaksuihin yleensä?

Miten haluaisitte parantaa yhteistyötä poliisin kanssa, risut ja ruusut, yms..?

Mikäli teillä on aiheeseen liittyvää tilastotietoa tai haluaisitte tuoda tietoon mielestänne sellaisia seikkoja, joita olisi syytä käsitellä opinnäytetyössä, niin ottaisin kaiken sen tiedon mielelläni vastaan.